

Srednjovjekovno plemstvo zapadne Slavonije; status, ugled i utjecaj

Rakić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:606737>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PETRA RAKIĆ

SREDNJOVJEKOVNO PLEMSTVO ZAPADNE SLAVONIJE;

STATUS, UGLED I UTJECAJ

Diplomski rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PETRA RAKIĆ

**SREDNJOVJEKOVNO PLEMSTVO ZAPADNE SLAVONIJE;
STATUS, UGLED I UTJECAJ**

Diplomski rad

JMBAG: , redoviti student

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Predmet: Radionica za predmodernu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Robert Kurelić

Pula, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Petra Rakić, kandidat za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. lipnja 2024.

Student

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Petra Rakić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom **Srednjovjekovno plemstvo zapadne Slavonije; status, ugled i utjecaj** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. lipnja 2024.

Potpis

Sadržaj	
I UVOD	6
II HISTORIOGRAFIJA I „ZEMLJE BROJNOG PLEMSTVA“	8
II. 1 Rod ~ genus	11
II. 2 Plemstvo Slavonije	14
III STATUS	17
III. 1 Društveno – pravna podloga slavonskih plemićkih obitelji	20
III. 2 Pregled povijesti odabranih obitelji	22
IV UGLED I UTJECAJ	28
IV. 1 Uloga pojedinca	29
IV. 2 Povezanost s crkvom	38
IV. 3 Obiteljske veze i prijateljstva	43
V ZAKLJUČAK	53
VI PRILOG	54
V.1 Rodoslovlja obitelji	54
V.2 Grbovi obitelji i popis banova	59
VII IZVOR I LITERATURA	61
SAŽETAK	71
SUMMARY	72

I UVOD

Znameniti povjesničar Josip Bösendorfer u svojem je kapitalnom djelu „Crtice iz slavonske povijesti“ Slavoniju opisao sljedećim riječima „...uvalila se tamo od Dunava pa sve do Save široka ravan“.¹ Nadalje, navodi kako su prvi stanovnici nakon Rimljana u Slavoniji bili Hrvati koji su se nastanili oko starog *centruma Siscije*.² Bože Mimica u svom pregledu povijesti Slavonije donosi teoriju kako je Slavonija proizašla iz Panonske Hrvatske koja je početkom srednjeg vijeka nastala preobrazbom savsko – dravskog međuriječja.³ Sličnoga stava je i Vjekoslav Klaić koji smatra kako se Slavonijom u 13. stoljeću počinje nazivati onaj dio Hrvatskog Kraljevstva koji je za vrijeme Rimljana pripadao Panoniji.⁴

Mirko Marković u svojem radu o Slavoniji donosi prikaz postanka Slavonije i njezinih naselja, iako, treba naglasiti kako je postanku Slavonije pristupio s gledišta geografa.⁵ Poput mnogih drugih oslanja se na Konstantina VII. Porfirogeneta koji je u glavama 29, 30 i 31 svoga djela *De Administrando Imperio* spominjao Hrvate, njihovo podrijetlo, naseljavanje i sustav vladavine.⁶ Porfirogenet piše kako se dio Hrvata koji su nastanili Dalmaciju odvojio i zavladao Ilirikom i Panonijom, te kako je njihov arhont slao prijateljske darove svom kolegi u Hrvatskoj.⁷ Period ranoga srednjeg vijeka u Slavoniji je ostao obavijen maglom sve do 11. stoljeća kada pisani izvori postaju detaljniji. Pojam Slavonija zamijenila je Panoniju, ali nije potpuno jasno kada se to dogodilo. Ferdo Šišić smatra kako se u 12. st. pojam Slavonija podudara s Dalmacijom i Hrvatskom.⁸ Postoje tumačenja u hrvatskoj historiografiji kako je hrvatska

¹ Josip Bösendorfer. *Crtice iz slavonske povijesti*... (Slavonica: Vinkovci, 1994.), 7. Povjesničar koji među prvima piše o Slavoniji, u svojoj bogatoj karijeri objavljivao je radove na hrvatskom i njemačkom jeziku, znanstveni rad usmjerio je na povijest Slavonije s naglaskom na prošlost Virovitičke županije i Osijeka. Vidjeti više; Danica Pinterović. „Bösendorfer, Josip“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bosendorfer-josip>, pristup; 14.08.2024.

² Stari grad Sisak.

³ Bösendorfer, *Crtice*, 109.

⁴ Vjekoslav Klaić. *Povijest Hrvata*, Knjiga Prva. (Nakladni Zavod MH: Zagreb, 1982.), 314 – 316. Na istom mjestu Klaić dalje navodi kako je Slavoniju od Ugarske na sjeveru dijelila Drava, odnosno Dunav od utoka Drave do utoka Save; na jugu je pak dopirala preko Save i Kupe do razvodnih gora, koje dijele crnomorske rijeke od jadranskih.

⁵ Mirko Marković. *Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*. (Zagreb: Golden Marketing, 2002.), 58.

⁶ Konstantin Porfirogenet. *O upravljanju carstvom*. (Dom i Svijet: Zagreb, 2003.), str. 63 – 83.

⁷ Porfirogenet, *O upravljanju*, 76.

⁸ Mimica, *Slavonija*, 131.

Slavonija poprimila opći slavenski identitet zbog broja Slavena koji su izbjegli pred Mađarima. Sve učestalijim doseljavanjem broj Slavena postaje veći od broja Hrvata zbog čega se regiju počinje nazivati Slavonija (*S(c)lav – S(c)lavonia*).⁹ Mirković navodi isto i spominje kako je ime nastalo od latinske riječi *Sclavonia* i to u srednjem vijeku.¹⁰ Kada se spominje srednjovjekovna Slavonija, ona se za razliku od današnje prostirala od planine Gvozd na zapadu, do rijeke Drave na sjeveru te do Požeškog gorja na istoku, dok je njen jug obuhvaćao sjeverozapadnu Bosnu.¹¹ Stariji radovi koji se dotiču Slavonije u opisu koriste naziv Donja Slavonija, referirajući se na značajnu slavensku populaciju sjeverno od Drave zbog čega se teritorij naseljen južno od Drave promatra kao Donja Slavonija.¹²

Od ljudi koji su nastanjivali srednjovjekovnu Slavoniju vrlo brzo se istaknuo plemićki sloj, koji je na teritoriju Slavonije bio najbrojniji. Upravo su plemići koji su živjeli u srednjovjekovnoj Slavoniji tema ovog rada. Za potrebe diplomskog rada izbor obitelji sužen je na obitelji zapadne Slavonije za koje smatram kako su dobri predstavnici ukupnog plemstva. Kroz dostupnu literaturu promatrane su obitelji; Alapić, Babonić, Čupor, Grebenski, Kaštelanović, Nelipčići od Dobre Kuće i Pekri. Rad je orijentiran na njihov status i isticanje njihova ugleda i utjecaja u društvu.

⁹ Isto, 131.

¹⁰ Mirković, *Slavonija*, 11.

¹¹ Stanko Andrić, "Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku", *Croatia Christiana periodica*, 37, (1996), 117.

¹² Primjer tome je Bösendorfer, *Crtice*.

II HISTORIOGRAFIJA I „ZEMLJE BROJNOG PLEMSTVA“

*Bog je stvorio prosti narod da radi, da obrađuje zemlju...
a plemstvo da uzdiže vrlinu i rukovodi pravdom, da djelima
i običajima života služi drugima za uzor.*¹³

Johan Huizinga

Impresivan broj historiografskih radova opisuje i govori o zemljama brojnog plemstva za koje se može reći da čine specifikum u povijesti srednjovjekovlja. Velik broj znanstvenika i istraživača se uhvatio u koštac s problematikom nazivlja i terminologije kada su u pitanju plemeniti rodovi. Kako su obitelji dolazile do plemićke titule, kako su se međusobno razlikovali, te što to pleme kao termin označava ponajbolje su objasnili ugledni autori domaće, ali i međunarodne historiografije.¹⁴ Taj, nazovimo ga, mistični dio srednjovjekovlja godinama je bio točka razilaženja u hrvatskoj, mađarskoj pa i u poljskoj historiografiji, naime, većina radova nastalih u vremenu buđenja nacionalne svijesti plemiće je opisivala kao junake koji su naciju štitili od neprijatelja koji se, ovisno o periodu, selio s jedne granice na drugu (bilo da se radi o Beču, Nijemcima ili Osmanlijama).¹⁵ Tako su povjesničari 19. stoljeća pod utjecajem

¹³ Johan Huizinga. *Jesen srednjeg vijeka*. (Naprijed: Zagreb, 1991), 52.

¹⁴ Vidjeti sljedeće autore; Nada Klaić. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. (Globus: Zagreb, 1990), ista, „Postanak plemstva „Dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske““, *Historijski zbornik*, br. 11 – 12(1958 – 59); Damir Karbić, „Plemstvo – definicija, vrste, uloga“, *Povijesni prilozi*, vol. 25, br. 31 (2006), 11-21. Isti, „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 16, (1998.), 73 -117.; Jacques Heers. *Family Clans in the Middle Ages: a Study of Political and Social Structures in Urban Areas*. (Amsterdam-New York: 1977), 22-31.; Martyn Rady. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. (Palgrave: New York, 2000); Vjekoslav Klaić, „Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća“, *Rad JAZU*, (Dioničke Tiskare: Zagreb, 1897), 1 – 85., Marija Karbić. *Plemićki rod Borić bana*. (Hrvatski institut za povijest: Slavonski Brod, 2013), ista, „Plemićki rodovi njemačkog podrijetla u Požeškoj županiji tijekom srednjeg vijeka“, *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice*, br. 10, (2003), 67 – 76; Antoni Gaşiorowsk (ur.). *The Polish Nobility in the Middle Ages: Anthologies*. (Wrocław: Narodowy Imienia Ossolińskich, 1984); Janusz Kurtyke. *Tęczyńscy: Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*. (Krakow: Secesja, 1997); Tomislav Raukar. *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*. (FF Pres; Zagreb, 2002); Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, (Monumenta Hungariae. Magyar Történelmi Emlékek, Dissertationes. Értekezések, Budapest, 2016); Ivan Jurković, *The Faith of the Croatian Nobile Families in the Face of Ottoman Advance*(PhD Thesis, CEU, Budapest, 2004). Nevedeni su samo neki od autora.

¹⁵ Ferdo Šišić na primjer piše kako su se Hrvati – osvajači nakon doseljenja raspali na sedam ili osam plemena, pokorili ono žiteljstvo koje su zatekli, te se počeli smatrati odabranim plemenitim razredom pučanstva. Vidjeti, Ferdo Šišić. *Priručnik izvora hrvatske historije*. (Zagreb, Kr. Hrv. – Slav. – Dalm., Zemaljska vlada, Odio za bogoštovlje i nastajanje, 1914.), 482 – 483. Slično piše i Ljudmil Hauptman u *Podrijetlo Hrvatskog plemstva*, gdje navodi kako je hrvatsko plemstvo nastalo pobjedom došljaka

nacionalne svijesti, pisali romantičarsko – mitološke radove čiji je primarni cilj bio buđenje nacionalne svijesti, a ne, kako je tada zagovarao Leopold von Ranke, povijesna istina sama po sebi.¹⁶ Usprkos tome, svojim su radom položili temelje budućim generacijama jer su dali uvid u kompleksnost društvene klase koju nazivamo plemstvo.

Prva dva značajna imena mađarske historiografije koje ću spomenuti su András Kubinyi koji je svoja istraživanja posvetio političkoj povijesti i povijesti ustanova Ugarske,¹⁷ te Elemér Mályusz koji se bavio mađarskim srednjovjekovnim društvenim prilikama s posebnim osvrtom na vladavinu Žigmunda Luksemburškog.¹⁸ Poznati mađarski medievist Pál Engel u svojoj bogatoj karijeri napisao je značajan broj radova korisnih za rasvjetljavanje srednjovjekovlja. Posebno ćemo istaknuti sintezu srednjovjekovne povijesti Ugarske „The Realm of St. Stephen – A History of Medieval Hungary 895 – 1526“.¹⁹ Uz bok Engelu nalazi se Erik Fügedi koji u svojoj studiji slučaja na primjeru roda o plemićkom rodu Elefanthy iznosi zanimljive i važne definicije, opise i

(Hrvata) nad „starinicima“, te kako su ti Hrvati osvojeni teritorij podijelili među rodovima, koji su se zbog velikog geografskog prostora raspali u manje jedinice zbog čega im se povećao broj. Vidjeti, Hauptman, „Podrijetlo Hrvatskog plemstva“, *Rad JAZU, br. 273* (Zagreb, 1942), 96. Vidjeti više, Monika Baár. *Historians and Nationalism. East – Central Europe in the Nineteenth Century*. (Oxford Press: New York, 2010), poglavlja „Five Biographical Profiles“ i „Romantic Historiography in the Service of Nation – Building“, 19 – 75.

¹⁶ Leopold von Ranke jedan je od najznačajnijih njemačkih historiofafa, ali i povjesničara 19. stoljeća. Njegovo znanstveno djelovanje utjecalo je na razvoj znanstvene historije, ne samo u Njemačkoj nego i u drugim europskim zemljama, te u SAD-u. Ranke smatra kako svaki povjesničar mora u fokusu imati „događaj“ u cjelosti i inzistira na objektivnosti. Kako je svoje istraživanje usmjerio na političku i državnu „događajnu“ povijest, njegovo djelovanje suočava se s kritikom u 19. stoljeću upravo zato što izostavlja nacionalno – politički element. Kasnije promjene u političkim strujama dovde do „renesanse“ njegovih teza što je potaklo brojne povjesničare da se pozabave njegovim likom i djelom. Vidjeti Mirjana Gross. *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*. (Novi Liber: Zagreb, 2006), 123 – 131.

¹⁷U središtu njegova interesa je razdoblje kasnog srednjeg vijeka, piše o ugarskoj financijskoj politici, strukturi kraljevskog savjeta, ulozi visokog svećenstva u politici, te sudjelovanju srednjeg plemstva u vlasti. Vidjeti András, Kubinyi. *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa 1458-1490*. (Herne, 1999); Isti, „A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlata“ *Századok* 128 (1994) 2, 299-319.; Isti, „A Magyar Királyság népeisége a 15. század végén“, *Történelmi szemle*, 38,(1996), 135-161.

¹⁸ Elemér Mályusz. *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1984), Isti, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971).

¹⁹ Pál Engel je svoj znanstveni rad posebno usmjerio na kasni srednji vijek, vladavinu Anžuvina, te povijest plemstva kao posebnog društvenog sloja. Vidjeti više; Damir Karbić, "In memoriam: Pál Engel (1938.-2001.)", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 19, (2001), 355-358.

pojmove korisne za istraživanje rodovskog plemstva.²⁰ Nada Klaić u svojim radovima iznosi detaljnije podatke o tome kako je funkcioniralo plemstvo Hrvatske, Dalmacije, ali i Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva u cjelini.²¹ Damir Karbić u svojim radovima analizira kako je funkcioniralo hrvatsko plemićko pravo.²² Od ostalih autora treba spomenuti još Pavla Mačeka,²³ Ivana Jurkovića,²⁴ Roberta Kurelića,²⁵ te Ivana Majnarića.²⁶ Svatko tko se upusti u istraživanje plemstva vrlo brzo shvati kako se našao u jednoj mikro temi koja otvara brojna nova pitanja. I baš kao što je Fügedi na primjeru obitelji Elefanthy zakoračio u mikro povijest i pokušao na drugačiji način opisati što je to plemeniti rod, kako se oni ponašaju, tko sve čini zajednicu i kakav je njen kontekst u odnosu na društvo, mentalitet i svijest zajednice regije u kojoj je ta obitelj živjela. U sličnom zadatku nađete se i kada krenete u promatranje srednjovjekovnog plemstva našega područja jer ono sa sobom u istraživanje osim političke povlači i druge aspekte života pojedinca koji su podjednako važni za perspektivu srednjovjekovnog društva.²⁷ Kod promatranja plemstva u europskom kontekstu i manje vrstan poznavatelj srednjovjekovlja primijetit će koliko su značajnu ulogu imali u društvu. Kako je riječ o velikom geografskom prostoru ne iznenađuju razlike u broju plemića u pojedinim europskim zemljama. U istočnim zemljama (primarno Poljska i Ugarska) plemstvo je bilo organizirano na temelju roda, što donosi primjetno veći broj plemićkih obitelji nego što je to bilo na zapadu u zemljama titularnog

²⁰ Erik Fügedi. *The Elefanthy: the Hungarian nobleman and his kindred*. (Central European University Press: Budapest, 1998)

²¹ Klaić, N., *Povijest Hrvata*, vidjeti još i ista, „Postanak plemstva“, 121 – 162.

²² Karbić, D., „Plemstvo“, 11-21. Vidjeti još isti, „Hrvatski plemićki rod“, 73 -117.

²³ Iako je njegovo primarno obrazovanje u polju medicine Maček je autor brojnih radova o rodoslovlju hrvatskih plemićkih obitelji, kao što su rodoslovne studije o Patačićima iz Zajezde (2004.), o Črnkovečkima od Črnkovca (2007.), o Orehovačkima od Svetog Petra Orehovca (2008.) i drugi.

²⁴ Usporedi; Jurković Ivan, „Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi*, vol. 25., br. 31., (2006), 39 – 39. i isti, „Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)“, *Migracijske i etničke teme*, vol. 19., br. 2 – 3, (2003), 147 – 174. Dostupan je još bogat izbor radova u kojima se Jurković dotiče problema plemstva za osmanske ugroze kroz prikaze pojedinaca, čitavih rodova i njihovih rodoslovlja.

²⁵ Vidjeti više, Robert Kurelić, „Ritual deditio na reljefu hrvatskoga vladara“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 34, br. -, (2016),1-20, vidjeti isti, „Alfonso V. i ugarsko-hrvatsko prijestolje.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 52, br. 3,(2020), 17-35.

²⁶ Vidjeti više; Ivan Majnarić, „Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću“, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018.

²⁷ Robert Kurelić, „Simboli i ceremonije – perspektive u proučavanju srednjovjekovlja“, *Tabula*, br. 12., (2014.),151 – 159.

plemstva. Kako bi se ta razlika u broju plemića posebno istaknula u stručnoj terminologiji počinje se koristiti naziv „zemlje brojnog plemstva“.²⁸ Kada je u pitanju hrvatsko plemstvo, za polazišnu točku možda je najbolje uzeti ne-riješeno pitanje hrvatskog plemstva, ono *institucije dvanaestero plemenitih rodova* čiji se nastanak smješta od 12. pa sve do 14. stoljeća. Uz postanak institucije usko se povezuje *Pacta Conventa/Qualiter*, čija je vjerodostojnost upitna. Iako diskutabilno vrelo, opisuje sporazum ugarskog kralja Kolomana s predstavnicima dvanaest plemena Kraljevine Hrvatske i uvjete sporazuma pod kojim Koloman postaje hrvatski kralj i uključuje Hrvatsku u područje svoje vlasti. Sporazum ukazuje na postojanje plemstva, iako nije poznato imali li tih dvanaest plemena skup prava prema kojemu postupaju.²⁹ Nedostatnost dokaza razlog su polemike o postanku institucije koje traju od druge polovice XIX. stoljeća. Njome su se bavili brojni hrvatski povjesničari, zbog toga ne postoji jasna definicija koja opisuje „plemstvo dvanaest plemena“.³⁰ Vjekoslav Klaić je sastavio kratku povijest tih dvanaest, ali i drugih plemićkih imena čiji status smatra upitnim, naglasak stavlja na njihova sjedišta, koljena i hiže (kuće).³¹ S obzirom na brojne polemike oko plemstva, možemo reći da postoji zajedničko gledište na ovih dvanaest obitelji, koje su po svemu sudeći obuhvaćale srednje i niže plemstvo nastanjeno u zadarskom zaleđu.³²

II. 1 Rod ~ genus

Red je da na početku ovoga rada navedem neke od pojmova, termine i simboliku koja se krije iza riječi plemstvo. Jezgra i početna točka svakog plemena je njegov rod koji se kasnije grana i dijeli. Rod kao osnovni dio obiteljske strukture predstavlja poveznicu za članove koja se temelji na stvarnom ili nestvarnom pretku, čije potomke povezuje krvna veza.³³ Hrvatska i mađarska historiografija su pokušale

²⁸ Karbić, D., „Hrvatski plemićki rod“, 73.

²⁹ Ivan Majnarić, „»Plemstvo dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća“, *Studia lexicographica*, vol. 2, br. 2(3), (2008), 5.

³⁰ Pregled teza domaćih povjesničara o postanku „dvanaest plemena“ donosi Marija Mgorović Crljenko u poglavlju diplomskog rada, vidjeti; Marija Mgorović, „*Dvanaest plemenitih rodova – (ne)riješen problem hrvatske historiografije?*“, (Diplomski rad na Filozofskom fakultetu u Puli, Sveučilišta u Rijeci, 1999), 10 - 24.

³¹ Klaić, V. „*Hrvatska plemena*“, 19 – 84.

³² Majnarić, I., „»Plemstvo dvanaest plemena«, 6.

³³ Heers, *Family clans*, 99 – 105.

objasniti ovakav sustav tako što su funkciju roda povezivali s institucijama u pojedinim zemljama koje su postojale od ranije, pa se tako pojmovi koji označavaju pojedine dijelove plemstva razlikuju od jezika do jezika. Za primjer tome uzmimo hrvatske historiografe koji su preteču roda našli u riječi *pleme*, što je bio slavenski naziv za rod. S druge strane, mađarski historiografi istu su poveznicu vidjeli u riječi *nemzetség*.³⁴ Kada je riječ o slavonskom plemstvu i srednjovjekovlju izvori su pisani na latinskom i kao takvi donose nam nekoliko termina za rod. Nama su najvažniji *genus* i *generatio* koji su se u ispravama najviše koristili.³⁵ *Genus* i *generatio* su u slučaju mađarskog plemstva imali više značenja. Zbog manjka izvora smatra se kako je *genus* u ranom srednjem vijeku poveznica s podjelom vojnog plijena između članova koji su povezani plemenskim vezama, dok *genus* kasnog srednjovjekovlja označava liniju potomaka, odnosno loze koje svoje podrijetlo vuku od zajedničkog pretka (rodonačelnika).³⁶ Rod se u manjoj mjeri označavao i riječju *strips*, a nailazimo još i na *domus*, *familia* i *progenies*.³⁷ Nadalje, kada se broj članova u novonastaloj rodbinskoj zajednici počne povećavati, a generacije stasaju u samostalne članove, rod poprima širu obiteljsku strukturu. U tom trenutku se pojavljuje podjela na uloge svakog pojedinog člana roda, nasljednici potom kreiraju svoje manje obiteljske zajednice gdje veliku ulogu ima otac kao nositelj imena koji osniva svoje kućanstvo ovisno o prilikama.³⁸ Rodovi su se tako širenjem dijelili na grane, koljena i zasebne kuće pod istim imenom, što se u izvorima označavalo kao *hiža*, *kolino*, *koljenščina* ili lat. *domus*.³⁹ Navedeni termini su za naše područje najkorisniji, iako treba imati na umu kako iza ovih stoji čitavo bogatstvo termina koji su korišteni u našoj historiografiji.⁴⁰ Nije potpuno jasno jeli riječ o nedostatku kompletnije riječi koja bi označila obitelj, rodovsko plemstvo i ustanovu koju

³⁴ Karbić, D., „Hrvatski plemićki rod“, 74, Karbić u istom članku ističe Simona de Kezu i teoriju o 235 mađarskih plemena. Ukazuje na sličnost s domaćom historiografijom koja je *pleme*, odnosno rod povezala s dvanaest plemenitih rodova. Analizom pravnih izvora donosi pregled termina koji su korišteni za određene članove kućanstva, ovisno o položaju u obitelji.

³⁵ Marija Karbić, „Plemićki rodovi i velikaši slavonskog srednjovjekovlja“, *Slavonija, Baranja i Srijem – Vrela europske civilizacije*, Svezak I., (Pintera; Zagreb, 2009), 247 – 258.

³⁶ Fügedi, *The Elefánthy*, 4 – 6.

³⁷ Karbić, M., *Plemićki rod Borić bana*, 80 – 81.

³⁸ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 20 – 23.

³⁹ Karbić, D., također na osnovu pravnih izvora ističe pojmove koji su korišteni u označavanju članova roda odnosno plemena Hrvatskog Kraljevstva, vidjeti; Karbić, D. „Hrvatski plemićki rod“, str. 80 – 84.

⁴⁰ Ivan Majnarić, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskog plemstva“, *Povijesni prilozi*, No. 48., (2015.), 10 – 12.

oni zajedno čine ili se dogodilo neslaganje u terminima zbog bogatstva jezika.⁴¹ Opisanu obiteljsku strukturu se plemstvom počelo nazivati nakon što je stekla dovoljno moći putem vlasništva nad (obrađivom) zemljom, izvorom ekonomske i društvene moći. Potvrdu međuodnosa moći i vlasništva nad zemljom nalazimo i u mađarskom pravnom kodeksu, Tripartitu.⁴² Zemlja se plemićima dijelila prema ugarskom običajnom pravu, a isto to pravo je određivalo kako su se rješavale podjele i sporovi među srodnicima.⁴³ Kada je riječ o obiteljskom i nasljednom pravu treba imati na umu kako je uočena razlika u istom u Slavoniji. Lujo Margetić ističe kako je istočni dio regije (misli na istočno od Požeške kotline i samu kotlinu) usko povezan s ugarskim pravom čime ga se može smatrati istovjetnim, s druge strane, naglašava kako je u zapadnom dijelu Slavonije vladalo pravo koje se razlikovalo od općeg ugarskog prava. Također, pravo slavonskih gradova zapadnog dijela razlikovalo se od izvangradskog, županijskog prava.⁴⁴

U slučaju plemstva važno je istaknuti pitanje imena i roda. Prvotni identitet temeljio se na zajedničkom pretku i krvnim srodstvom, međutim, s vremenom se to polako mijenjalo. U stoljećima koja su uslijedila počela se javljati praksa, pa i u Slavoniji, da se ime obitelji vezuje uz posjede koje su smatrali svojim sjedištem. Time krvna veza članova roda koji se nazivaju *fratres generationales* slabi, a jača zajedničko pravo na imovinu roda. Samim time članovi roda se počinju nazivati *fratres condisionales*.⁴⁵ U terminu je zadržano braća – *fratres*, ali iz *generationales* (generacije, od *genus*), prelaze u *condisionales* (podjela, dioba) čime se vidi da je svijest o zajedničkoj baštini nadjačala svijest o zajedničkom pretku.

⁴¹ Mogorović, „Dvanaest plemenitih rodova“, 8 – 9.

⁴² Tripartit (*Tripartitum*) skup je običajnog prava Ugarskoga Kraljevstva napisan u tri dijela i bio je temeljni izvor prava za Ugrasku, Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju sastavljen u 16. stoljeću. Koristan je i kao vrsta izvora koja donosi informacije o načinu života s obzirom da je sastavljen na temelju običajnog prava i već objavljenih kraljevskih dekreta tog vremena.

⁴³ O tome kako je bilo uređeno običajno pravo, njegovom autoru te prijevod s latinskog na engleski po poglavljima pripremili su; Janos M. Bak, Peter Banyo, i Martyn Rady. *The customary law of the renowned Kingdom of Hungary: a work in three parts, the „Tripartitum“ =Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungaria*. (Jr. Publisher: Budapest, 2005). Ovo izdanje Tripartita printano je kao peti svezak o mađarskom pravu serije “The Laws of Hungary”.

⁴⁴ Margetić Lujo. *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*. (Narodne novine:Zagreb, 1996), 279.

⁴⁵ Marija Karbić, “Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije”, *Scrinia Slavonica*, vol. 10, br. 1, (2010), 70-86.

II. 2 Plemstvo Slavonije

Rasvjetljavanju maglovite prošlosti slavonskog plemstva doprinijeli su mnogi povjesničari novije generacije, kako hrvatski, tako i inozemni. Jedan od najdetaljnijih radova svakako je disertacija Tamása Pálosfalvija o plemićkoj eliti Križevačke županije 1400 – 1526.⁴⁶ Na međunarodnom planu izniman doprinos daje britanski povjesničar Martyn Rady koji se bavi mađarskim plemstvom u srednjem vijeku.⁴⁷ Od domaćih povjesničara treba još spomenuti Mariju Karbić čiji su radovi primarna literatura u istraživanju plemstva Slavonije⁴⁸ i Stanka Andrića.⁴⁹ Važan doprinos nalazimo u zanimljivoj disertaciji Suzane Miljan o plemićkom društvu Zagrebačke županije,⁵⁰ te doktorskom radu Hrvoja Kekeza o rodu Babonića.⁵¹ Uz njih moguće je naći još pristojan broj kvalitetnih članaka koji obrađuju pojedine obitelji, osobe ili obuhvaćaju rubne dijelove regije i time obogaćuju raznolikost literature.⁵²

Prihvatanjem Kolomana za kralja 1102. godine stvoren je novi državni okvir kojeg nazivamo personalnom unijom.⁵³ Političko središte države i moći premješteno je

⁴⁶ Pálosfalvi, *The Noble Elite*.

⁴⁷ Rady, *Nobility*.

⁴⁸ Marija Karbić u svojim radovima donosi detaljne preglede i analize brojnih plemićkih obitelji Slavonije, referira se na prava i zakone prema kojima su plemići živjeli. Vidjeti; Karbić, M. "Dioba posjeda", 70-86., također, ista, "Plemićka obitelj Mikšić iz roda Levča do početka 16. stoljeća", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 32, br. -, (2014), 67-78. Detaljan pregled starijih i novijih radova strane i domaće historiografije koje se bave proučavanju plemstva donosi u poglavlju svoje knjige, vidjeti ista; *Plemićki rod Borić bana*, 17 – 34.

⁴⁹ Stanko Andrić. *Potonuli svijet: rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*. (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2001)., vidjeti još, isti, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*. (Matica Hrvatska: Vinkovci, 2007).

⁵⁰ Suzana Miljan, „ *Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškoga (1387. – 1437.)*“ (Doktorski rad na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015).

⁵¹ Hrvoje Kekez, „ *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*“, (Doktorski rad na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011). Ovaj rad objavljen je u proširenom i dopunjenom izdanju kao monografija, vidjeti, Hrvoje Kekez. *Pod znamenjem propetog lava – Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*. (Hrvatski institut za povijest: Zagreb, 2016).

⁵² Kratak pregled historiografskih radova za područje Križevačke županije donosi; Marko Jerković, „ Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“, *Povijesni prilozi*, vol. 27., br. 34, (2008), 45- 67.

⁵³ Personalna unija zajednica je dvije ili više neovisnih država ujedinjenih isključivo vladarom. Vidjeti više, „Personalna unija“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na; <https://www.enciklopedija.hr/clanak/personalna-unija>, pristup 23. 08.2024.

na ugarsko državno područje.⁵⁴ Dolaskom Arpadovića na vlast za Slavoniju počinje razvoj u dva pravca, političkom i crkvenom. Za sam proces tog razvoja važna su dva trenutka, naime, Arpadovići u Slavoniji organiziraju političku vlast u periodu kada je kraljevski posjed bio osnova političke vlasti, što je u principu Slavoniju pretvorilo u kraljevski posjed, odnosno zemlju. S obzirom na to da je kraljevski posjed zapravo kraljevsko dobro i da je posjed jak onoliko koliko na njemu ima patrimonija Arpadovići pokreću intenzivno razvijanje Slavonije. Kako u trenutku dolaska Arpadovića na vlast Slavonija nije bogata stanovništvom, oni donacijama zemlje potiču doseljavanje utjecajnih članova ugarskog društva, Mađara, potom Nijemaca i na kraju Čeha.⁵⁵ Drugi važan trenutak za Slavoniju i njezino stanovništvo bilo je osnivanje Zagrebačke biskupije jer je time kralj dao do znanja da se ozbiljno planira baviti ovom regijom, budući da teritorij novonastale biskupije do njenog osnivanja nije pripadao niti jednoj od postojećih biskupija.⁵⁶ Biskupija je bila dodatni vjetar u leđa u širenju Gradeca,⁵⁷ a Slavonija je polako zakoračila na put gospodarskog razvitka.⁵⁸ Proces dodjeljivanja zemlje i uzdizanja velikaša nastavio se i u 13. stoljeću što je naposljetku dovelo do toga da je kralj posjedovao sve manje zemlje, a broj moćnih velikaša, veleposjednika je bio u porastu. Povrh toga, za vladavine kralja Andrije II. (1205 – 1235) položaj nižih plemića postao je sve teži, kako zbog jačanja velikaša tako i zbog brojnih kraljevih ratova.⁵⁹ Ugroženo niže plemstvo, uz podršku kraljevog sina Bele, prijetilo je pobunom što je prisililo Andriju II. da 1222. godine objavi „Zlatnu bulu“, kojom je jamčio povlastice nižemu plemstvu i usporavanje jačanja velikaša.⁶⁰ Sama po sebi bula se činila savršenom za prevladavanje izazova s kojim se suočavalo niže plemstvo, ali valja

⁵⁴ Mimica, *Slavonija*, 160.

⁵⁵ Neven Budak, Tomislav Raukar. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. (Školska knjiga: Zagreb, 2006), 181- 184.

⁵⁶ Klaić, N., *Povijest Hrvata*, 265 – 268.

⁵⁷ U srednjem vijeku Gradec je naselje podno Medvednice. Bela IV. ga je 1242. godine proglasio slobodnim kraljevskim gradom.

⁵⁸ N. Klaić opisuje kako je Zapad utjecao na razvoj vlastelinstva u Slavoniji, donosi analizu te društvene i pravne promjene, analizira kako je bilo podijeljeno društvo dolaskom vlastelinstva, te kako su bili organizirani slobodni kraljevski gradovi. Nama je važno za istaknuti kako je Zagrebačka biskupija doživjela najveći procvat ovom društvenom promjenom, također, u slučaju stvaranja vlastelinstava u Slavoniji uvijek je tu pomoć vladara koji svojem velikašu ili malom plemiću pomaže stvoriti, a onda i osigurati njegov posjed. Vidjeti više; Klaić, N., *Povijest Hrvata*, 278 – 306.

⁵⁹ O vladavini Andrije II. vidjeti više u; Engel, *The Realm*, 89 – 95.

⁶⁰ Budak, Raukar, *Hrvatska povijest*, 184.

napomenuti da Andrija nije imao velike uspjehe u njoj provedbi.⁶¹ No, bula je u svakom slučaju svojevrsni dokaz da su slavonski plemići u određenoj mjeri utjecali i suodlučivali u državnim poslovima, što je i jedna od bitnih zadaća plemstva u srednjovjekovnom političkom životu, ali i vidljiva manifestacija njihove faktične moći.⁶² U Slavoniji je tada postupno rastao broj velikaških obitelji koji su svojim širenjem utjecali na vlast i život srednjovjekovne Slavonije i Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Arpadovići su na teritoriju čitave srednjovjekovne Slavonije još od Kolomanovog vremena ubirali temeljni kraljevski porez, *kunovinu* ili *marturinu*. Iako je načelno pripadala kralju, kunovina se u dugom periodu prikupljala u korist hercega ili bana, sve do 15. stoljeća kada ponovno postaje izravnim kraljevskim porezom.⁶³ Anžuvinci su po dolasku na vlast unificirali plemićki stalež, što donosi povlastice i ujednačenje plemstvu bez obzira na njihovo različito podrijetlo. Termin *nobilis* se do dolaska Anžuvinača odnosi na plemiće koji su se nazivali prvaci (lat. *princeps, proceres*) i oni obnašaju visoke dužnosti, te na plemiće koji su bili u kraljevskoj službi (lat. *iobagio regis*), a od Anžuvinača, *nobilis* je mogao biti isključivo ona osoba koja je imala zemlju u vlasništvu.⁶⁴

Istaknuto je kako su se granice regije u srednjem vijeku razlikovale od onih koje poznajemo danas. Arpadovići i Anžuvinci su upravu na teritoriju Slavonije uredili po uzoru na središnje dijelove Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva. Riječ je o podjeli na županije (lat. *comitatus*, mađ. *vármegyék*) i županate (lat. *comitatus castri*, mađ. *ispánates/várispánságok*).⁶⁵ Međuriječje Save i Drave se tijekom kasnoga srednjeg

⁶¹ Stanje nižeg plemstva, ali i gradskog društva u Slavoniji vidjeti u; *Povijest Hrvata; Srednji vijek*,. ur. Franjo Šanjek, (Školska knjiga: Zagreb, 2003), 280 – 285.

⁶² Robert Kurelić, „Deditio, ritual mirenja u društveno-političkom kontekstu“, *Ceremonije i ceremonijalna komunikacija*, Filozofski fakultet u Rijeci, Web2Print, Rijeka, (2019), 83-84.

⁶³ Organizaciju kraljevske vlasti u Slavoniji ali i Hrvatske i Dalmacije detaljnije pogledati u: Šanjek, *Povijest Hrvata*, 202 – 227.

⁶⁴ Usporedi, Ante Birin, “Društvo: plemstvo (razvoj, raspored, brojnost, uloga)”, *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja; Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, Biblioteka Povijest Hrvata, Sv. III., (Matica Hrvatska: Zagreb, 2019), 39 – 54. i Zsolt Hunyadi, „Majores, Optimates, Nobiles: semantic questions in the early history of the Hungarian nobility“, *Annual of Medieval Studies at CEU, 1996–1997* (1998), str. 204 – 205

⁶⁵ Gábor Szeberényi, "Plemići, predijalci i iobagiones castri Rovišća u 13. i 14. stoljeću", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 30, br. -, (2012), 31.

vijeka dijeli na Zagrebačku, Zagorsku, Varaždinsku i Križevačku županiju, dok su južno od Save već tijekom 13. i 14. stoljeća formirane županije Gorica i Gora, te Dubička, Sanska, Vrbaška i Glaška županija.⁶⁶ Slavonske županije kojima su upravljali župan ili veliki župan (*lat. comes parochialis seu provincialis*) uz podžupana (*lat. vicecomes*) su se dijelile na manje kotare koji su se uvelike podudarali s nekadašnjim plemenskim župama. Na još nižim upravnim razinama, u kraljevskim gradovima unutar županija nalazimo kaštelane (*lat. castellanus*).⁶⁷

Kako će u radu biti i riječi o povezanosti plemića s Crkvom, ovdje ću istaknuti nekoliko važnih čimbenika o njenom razvoju na području srednjovjekovne Slavonije. Dvije najvažnije biskupije osnovali su ugarski kraljevi, sv. Stjepan Pečujsku (mađ. *Pecs*) 1009. godine i Ladislav Zagrebačku 1094. godine. Njihov teritorij manje – više označava i podjelu regije na zapadni i istočni dio. Biskupije su tada bile najveće crkvene jedinice koje su se u Slavoniji dijelile na manje biskupijske teritorijalne jedinice, arhiđakonate. Zagrebačka biskupija je u svom punom sjaju imala 14 arhiđakonata.⁶⁸ Iako je točne granice tadašnjih biskupija teško utvrditi, kao granicu između zapadnog i istočnog dijela regije uzima se Požeško gorje uz poneka odstupanja u arhiđakonatima.

III STATUS

Posebitost ugarskih plemića u odnosu na plemiće zapada je povezanost statusa sa zemljom. Biti plemićem značilo je živjeti na zemlji koja je u njegovom vlasništvu.⁶⁹ Zemljoposjednikom se moglo postati nasljednim pravom ili kraljevskom darovnicom, što znači da je plemstvo postalo nalik svojevršnom zatvorenom krugu u kojeg je bilo iznimno teško ući.⁷⁰ Nasljedno pravo omogućilo je podjelu zemlje između rođaka, ali ujedno je utjecalo da se veliki posjedi kroz generacije fragmentiraju u manje čestice. Novostečeni status pratila je moć koja je donosila utjecaj u društvu, plemiće se u osnovi

⁶⁶ Šanjek, *Povijest Hrvata*, 202.

⁶⁷ Vjekoslav Klaić. *Povijest Hrvata*, Knjiga treća. (Nakladni zavod MH: Zagreb, 1975), 19.

⁶⁸ Stanko Andrić, „Crkvene strukture predturske Slavonije“, *Slavonija, Baranja i Srijem – Vrela europske civilizacije*, Svezak I. (Pintera: Zagreb, 2009), 259 – 267.

⁶⁹ Kurelić, Robert, „Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog Carstva“, *Zgodovinski časopis*, vol. 60., br. 1 – 2., (2006), 54.

⁷⁰ Usporedi; Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, str. 275 – 336. i Margetić, *Zagreb i Slavonija -izbor studija*, str. 252 – 261.

razlikovalo po moći i zemlji. Razlike u bogatstvu, političkom utjecaju, vojnoj moći i društvenom ugledu dovode do podjela unutar samoga sloja. Plemstvo nije činilo jednu homogenu zajednicu, međusobno su se dijelili po porijeklu, ugledu i utjecaju. Podjela koja je vrlo teška za raščlaniti s obzirom na to da razlika u statusu plemića zakonski gledano ne postoji. Svi plemići su do kraja 15. stoljeća naporima kraljeva bili pravno jednaki. Međutim, u izvorima ipak nalazimo različite nazive za pojedine članove sloja (*maiores, magnates, optimates, principes*) što ukazuje da razlika statusa među plemićima *de facto* postoji.⁷¹ Kako je Ugarska zemlja bez titularnog plemstva, Andrija II. 1217. godine uvodi pojam *barones*. Pojam korišten za najvažnije službenike kraljevstva (palatin, hrvatski ban, transilvanski vojvoda, *iudex curiae* i *ispàni* županija). Baruni su od kralja uživali velike slobode s tim da ih je mogao smijeniti kada god je želio, naravno, u praksi to je ovisilo o kraljevskoj moći u datom trenutku. Zamisao Andrije II. je bila da se preko bogatih nadarbina približi zapadnom konceptu vazalnih odnosa. Ideja nije ostvarila željeni rezultat, jer umjesto integriranja ka zapadu, Andrija II. polaže temelje za podizanje moći aristokracije.⁷²

Najviši sloj plemića najčešće se naziva magnatima (lat. *magnates*), odnosno aristokracija. Radi se o obiteljima koji drže najviše zemlje u svojim rukama. Osim bogatstva, njihovi članovi često su monopolizirali najunosnije i najprestižnije dvorske i upravne službe.⁷³ Najviše problema oko definiranja zadaje sloj plemića kojeg pojednostavljeno nazivamo srednji. Engel ih naziva dobrostojećim obiteljima (*bene possessionatus*), te ih opisuje kao obitelji čije je bogatstvo manjeg opsega i čija se moć zadržavala na lokalnoj razini (najčešće su bili sudci ili župani).⁷⁴ Pálosfalvi se referira na Fugedija koji ovaj sloj naziva *középbirtokos nemesség* (srednji sloj), te jednako kao Engel sloj opisuje kao dobrostojeći. Engel i Pálosfalvi ovom bezimenom sloju dodaju titulu *egregius*, što je problematično s obzirom na to da titule u Ugarskoj ne postoje.⁷⁵

⁷¹ Hunyadi, Zsolt, „*Maiores, Optimates, Nobiles: semantic questions in the early history of the Hungarian nobility*“, *Annual of Medieval Studies at CEU, 1996–1997* (1998), 204 – 205.

⁷² Kurelić, Robert, „*Status Celjskih*“, 55.

⁷³ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 10 .

⁷⁴ Engel, Pál „*The Realm of St. Stephen – A History of Medieval Hungary, 895 – 1526.*“, I. B. Tauris, London, 2001., 340.

⁷⁵ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 10. U nastavku poglavlja autor se referira na István Draskóczya, čiji je fokus bilo plemstvo 15. stoljeća. Draskóczy isto navodi kako je sloj ispod aristokracije tituliran kao *egregius* (mađ. *Vitézlők*), vidjeti isti, str. 11.

Stoga, ne postoji naziv koji bi jasno označio srednji sloj plemića, njih se češće uočava po dosegui moći koji je najčešće izvan matične županije, iako ni to nije sigurni pokazatelj da se radi o srednjem sloju. Najbrojniji plemići na rubnim dijelovima Slavonije bili su plemići nižeg plemstva koje se naziva *iobagones castri* (starohrv. *gradokmeti*, mađ. *várjobbágyok*). *iobagones castri* su bili dio plemstva koje još možemo nazivati i kondicionalnim, jer jobagioni su u načelu bili neslobodni i vezani službom uz kraljevske utvrde, te pod zapovjedništvom kraljevskih župana.⁷⁶ Po dolasku Arpadovića počeli su se uzdizati i biti dio stvarne hijerarhije nižega plemstva.⁷⁷ I ovdje treba biti oprezan s nazivima, jer u izvorima osim *iobagones castri* nalazimo i *praediales* koji označava niže plemiće, ali i ugarsko crkveno plemstvo. Na teritoriju srednjovjekovne Slavonije crkveni, kraljevski i svjetovni predijalci dijele pravni status, zbog čega ih se može odvojiti od ugarskog crkvenog plemstva, međutim, ostaje problem uočljive razlike između predijalaca i *iobagones castri* u Slavoniji.⁷⁸ Mađarska historiografija smatra kako je predijalno plemstvo nastalo iz sloja *iobagiones castri*. Slično razmišlja i Nada Klaić koja misli kako je predijalno plemstvo posljedica vojne reforme kralja Bele IV, kojom je stvorio novu grupu „slobodnjaka“.⁷⁹ Oni kao *iobagones castri* uživaju kondicionalne slobode, a latinski termin koji ih označava je *praediales*.⁸⁰ Kada je u pitanju Slavonija, zajednice *iobagones castri* možemo pronaći svugdje s posebnim naglaskom na Križevce, Turopolje, Rovišće i Kalnik, a u Hrvatskoj u Vinodolu.⁸¹ S druge strane, zajednice *praediales* pronalazimo samo u pet županata (Garić, Garešnica, Rovišće, Čazma i Zagreb), od kojih su predijalci Rovišća najbolje dokumentirani. Na njihovom primjeru možemo djelomično odrediti da se razlikuju od *iobagones castri* iako ta razlika nije striktna.⁸² Da u Rovišću postoje dvije grupe

⁷⁶ Damir Karbić, „*Jobagiones castri*“, u; Franjo Šanjek, Branko Grabavac, „*Leksikon hrvatskog srednjovjekovlja*“ (Školska knjiga, 2017), 399.

⁷⁷ Vidjeti više; Engel, *The Realm*, 174 – 176.

⁷⁸ Gábor Szeberényi, „Plemići, predijalci i *iobagiones castri* Rovišća u 13. i 14. stoljeću.“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 30, br. -, (2012), str. 32 – 33.

⁷⁹ Rady, *Nobility*, 79 - 84.

⁸⁰ Szeberényi, „Plemići“, str. 34.

⁸¹ Detaljnije u; Maurizio Levak, „Podrijetlo i uloga kmetâ u vinodolskom društvu XIII. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 19., (2001), 35 – 81.

⁸² Szeberényi, „Plemići“, 35.

„slobodnjaka“ svjedoče isprave. Prva je ona kralja Bele IV. iz siječnja 1265. godine, koja spominje „slobodne ugarske predijalace“ i *iobagones castri*. Druga isprava je ona bana Rolanda, koji je na temelju kraljeva naloga (koji nije poznat, ali datira se netom prije isprave iz siječnja 1256.) odijelio posjede 25 predijalca od zemlje drugih stanovnika koji su živjeli unutar *comitatus* Rovišća. Razliku u statusnoj hijerarhiji između ove dvije grupe pronalazimo u ispravi župana Lovre iz 1270. godine gdje se uz imena predijalaca navodi i njihov društveni prestiž (*comes, magister*).⁸³ Prekretnica za rovišćanske predijalace je privilegija kralja Ladislava IV. iz 1279. godine koja je podijeljena „plemenitim *iobagiones castri* i predijalcima“, što *iobagiones castri* uzdiže u isti položaj s predijalcima. Privilegija je polako sjedinila predijalce s *iobagines castri*, iako su u nadolazećem periodu postali sinonimi valja istaknuti da su im povijesti išle u sličnim, ali opet različitim smjerovima. Razlog za tako blisku povezanost možda je potrebno tražiti u njihovim precima koji nisu stvorili zajednicu sa zajedničkim pravnim, materijalnim i društvenim statusom. Kraljevim privilegijem obje grupe dobivaju mogućnost da postanu punopravni slavonski plemići, ali ne i osiguranje da će to stvarno postati.⁸⁴ Definirati slojeve plemstva zamršen je zadatak, kao i u poglavlju o rodu pojavljuje se niz pojmova koji se vezuju za neki sloj. Stoga, ostaje ponoviti da se radi o aristokraciji, srednjem i nižem plemstvu koje je formalno jednako.

III. 1 Društveno – pravna podloga slavonskih plemićkih obitelji

Obitelj kao pojam zauzima središnje mjesto ovog rada, pa je potrebno pojasniti i njenu strukturu, pravila i uloge. Kada promatramo određenu plemićku obitelj nekoliko je načina na koji možemo analizirati njeno ime. Možemo je promatrati kao cjelinu, sa svim granama i koljenima što podrazumijeva da se tada bavimo detaljnom analizom obiteljskog imena i njihova krvnog srodstva. U izvorima za područje Slavonije nailazimo na desetine grana i koljena, što znači da se može obuhvatiti mnoštvo pojedinaca. Međutim, ako se na trenutak fokusiramo na manju obiteljsku jedinicu, nuklearnu obitelj sastavljenu od oca i majke, sinova i kćeri, tada imamo priliku pratiti

⁸³ Isto, str. 38 – 40.

⁸⁴ Usporedi, Szeberényi, "Plemići", 45 - 52. i Rady, *Nobility*, 79 – 85. Primjer predijalca pronalazimo i kod obitelji Pekri. U lipnju 1402. godine Pavao III. sudjelovao je u pohodu protiv Hrvoja Vukčića Hrvatinića na strani braće Bubek. U istom tom pohodu sudjelovali su Petar i Blaž, sinovi Blaža literata Jakovljeva. Blaža se spominje kao predijalca Pavla III. Pekrija. Vidjeti više, Nekić, „*Plemićki*“, str. 160.

njihove specifične i konkretne uloge u društvu.⁸⁵ Temeljni odnos u obitelji je onaj između roditelja i djece, obitelji su se vodile čvrstim pravilima i zakonima koji su uređivali njihovo ponašanje i postupanje.⁸⁶ Kada je riječ o pravima prvo se moramo dotaknuti položaja članova unutar obitelji koji su se preklapali s položajem izvan obitelji. Vodeću ulogu u obitelji ima otac koji raspolaže kako imovinom tako i djecom. Otac je bio obvezan hraniti i odijevati djecu, te im osigurati mogućnost osnivanja vlastitog kućanstva. U sinovom slučaju to je moguće diobom posjeda, a u kćerinom, udajom. Kćer koja se iz bilo kojeg razloga nije udala imala je pravo na uzdržavanje do kraja života.⁸⁷ Očeva vlast prema sinu uključivala je vlast nad njegovim dijelom imovine, ali i vlast nad sinom kao osobom. Dioba predstavlja podjelu imovine na oca i sina, što sina isključuje iz nuklearne obitelji, ali ne i iz roda. Otac je sina mogao prisiliti iz obitelji u slučaju da je sin: zlostavljao ili teško povrijedio roditelje, roditelje optužio za kažnjivo djelo (osim ako je usmjereno protiv kralja i države), ako je pokušao ubiti roditelje, družio se sa zločincima, odbio pomoći roditelju u zatočeništvu ili ne bi jamčio za njega.⁸⁸ Dioba se odnosi samo na nasljedna dobra (*bona hereditaria*), stečenim dobrima (*bona empticia*) otac je mogao raspolagati slobodno.⁸⁹ Postoje izuzetci u kojima je sin imao pravo tražiti diobu i oni uključuju: ako je otac rasipnik, otac se ne brine o imovini, zabranjuje sinu ženidbu, sili sina na grijeh ili okrutno postupao s njim.⁹⁰ U srednjovjekovnom sustavu plemić je primarno morao vršiti vojnu obvezu prema kralju, a zatim je na red dolazila njegova uloga vlasnika posjeda. S obzirom na to da su žene smatrane nesposobnima za vojsku, dovedeno je u pitanje njihovo pravo vlasništva, jer kako bi žena mogla imati vlasništvo nad zemljom kada ne može ispuniti obvezu kraljevske vojne službe.⁹¹ Iako žene nisu bile nasljednice imanja, na prostoru Slavonije postojao je izuzetak. Riječ je o pravilu „djevojačke četvrtine“ prema kojemu djevojke imaju pravo na četvrtinu očeve nasljedne imovine, čime su postajale vlasnicama zemlje. Četvrtina nije bila davana u zemlji, već u novcu. U slučaju da se djevojka

⁸⁵ Vidjeti više u: Fügedi, *The Elefánthy*, 20 – 28. i 45 – 46.

⁸⁶ Ponovno je riječ o Tripartitu.

⁸⁷ Karbić; M., *Plemićki rod Borić bana*, 88 – 89.

⁸⁸ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, 296 – 297.

⁸⁹ Ugarsko pravo razlikuje tri vrste dobara, stečeno, nasljedno i ono stečeno darovanjem najčešće od kralja (*bona acquisita*). Karbić, M., *Plemićki rod Borić bana*, 94.

⁹⁰ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, str. 296 – 297.

⁹¹ Fügedi, *The Elefánthy*, 45.

udavala za osobu bez plemićkog statusa, tada je uz suglasnost rođaka dobivala zemlju kako bi očuvala svoj plemićki status.⁹² Potrebno je naglasiti ulogu majke, koja je kao i djeca bila podvrgnuta očevoj vlasti. U slučaju njegove smrti majka je kao udovica imala moć nad svojom neodraslom djecom, ta moć, prestajala je majčinom preudajom. Majka se do svoje preudaje smatrala tutorom svoje djece, a nasljednim posjedima obitelji bavio se najbliži punoljetni muški rođak.⁹³ Sustav brakova koji se razvio u Slavoniji bio je pod utjecajem njemačkih pravnih načela, što znači da bi se imovina koju je žena donijela u kuću svog muža sjedinjavala s muževljevom. Ovom imovinom tada je raspolagao isključivo suprug, a u slučaju smrti jednog od supružnika preživjeli supružnik imao je pravo zadržati cjelokupnu imovinu bez dijeljenja. U slučaju da je u toj zajednici bilo rođene djece, a preživjeli supružnik je sklopio novi brak, djeca su imala pravo tražiti podjelu imovine.⁹⁴

III. 2 Pregled povijesti odabranih obitelji

Zbog personalne naravi vlasti društveno – politički kontekst zahtijeva konstantnu komunikaciju, interakciju i djelovanje svih aktivnih članova kraljevstva, kako zbog sebe tako zbog funkcioniranja države u cjelini. Od velike važnosti je za obitelji da imaju prepoznatljiv identitet, kako je riječ o velikoj udaljenosti između članova društva bilo je potrebno osmisliti način kojim bi međusobna komunikacija bila na zavidnoj razini. Ono s čime se velika većina komunikacijskih partnera susretala su ime i grb. Zato ću prvo predstaviti imena obitelji, a zatim se osvrnuti na njihove grbove s pomoću kojih su ostavljale svoj trag u društvu.

Plemićka obitelj Alapić (mađ. *Alapy*, u izvorima *de Alap*) svoje korijene ima u Ugarskoj u mjestu Alap u Fejérskoj županiji. U Slavoniji se pojavljuju tek u drugoj polovici 15. stoljeća kada su već bili etablirani u Kraljevstvu.⁹⁵ Iako ih danas poznajemo kao Alapiće, po svom dolasku u Slavoniju obitelj je tijekom mnogih stoljeća nosila mađarsku inačicu imena *Alapy*. Razlog tomu je kompleksno pitanje subjektivnog

⁹² Karbić, M., *Plemićki rod Borić bana*, 95 – 96.

⁹³ Isto, 126 – 127.

⁹⁴ Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo*, 317 – 318.

⁹⁵ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 42 – 45.

osjećaja pripadnosti određenom etničkom i političkom identitetu, ali i postupnom, više generacijskom procesu asimilacije obitelji u lokalno društvo, stoga je nakon dužeg boravka u Slavoniji obitelj u konačnici počela koristiti hrvatsku inačicu svog prezimena. Alapići svoj uspon u Slavoniji započinju Andrijom Alapićem koji se oženio Margaretom Batthyány.⁹⁶ Glavnina njihovih posjeda bila je smještena u Turopolju, ali valja napomenuti da su posjede imali u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji.

Plemićka obitelj Babonić bila je vrlo važan član plemićkog društva svoga vremena s obzirom na moć koju su imali. Babonići su se smjestili na prostoru između Save, Kupe i Une, a najveći broj posjeda kao i centar moći imali su južno od rijeke Save do planine Kapele, do rijeke Vrbas na istoku i Kupe na zapadu.⁹⁷ Plemićki je ovo rod koji svoje podrijetlo ima u Goričkoj županiji, a tijekom kasnog srednjovjekovlja ubrajali su se u najmoćnije obitelji Slavonije. Navodi se kako je njihovo ime izvedeno od osobnog imena *Baboneg/-njeg/-nig*, te kako je ova obitelj nastala u 13. stoljeću stapanjem nekoliko grana (Ratetića, Ladihovića, Koraničanića, Hutinjana i Banjana).⁹⁸ Za naglasiti je kako se ova velika obiteljska zajednica nije održala, već su se pojedini članovi istaknuli ugledom i utjecajem, nama je najvažniji ogranak koji se održao u Slavoniji.⁹⁹ Prvi se u izvorima u 13. stoljeću spominje Stjepan I. čiji je nadimak bio Bab(-un)on. Pod njegovim je nasljednicima rod dosegao vrhunac slave i utjecaja na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće, upravo u trenutku smjene vladajuće dinastije.¹⁰⁰ Tada su držali Medvedgrad, kupljen usprkos velikom protivljenju Zagrebačkog kaptola,¹⁰¹ ali i Mehovo te Kostanjevicu u južnoj Kranjskoj.

⁹⁶ Ozren Blagec, „Baltazar Alapić – slavonski podban i gospodar Velikog Kalnika“, *Cris*, vol. 19., br. 1, (2017), 65 – 72.

⁹⁷ Kekez, *Plemićki rod Babonića*, 1 – 2.

⁹⁸ „Babonići“ u: *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 2., (Offset Tipografija: Zagreb, 1941), 72 – 73.

⁹⁹ Rady, *Nobility*, 30 – 31.

¹⁰⁰ Kekez, Hrvoje, „Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko – hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 27, br. 35., 61 -87.

¹⁰¹ Gjuro Szabo. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. (Golden Marketing – Tehnička knjiga: Zagreb, 2006), 44.

Plemićka obitelj Čupor (mađ. Csupor of Monoszló) nije bila izrazito dugovječna – povijest bilježi devet generacija – međutim, u to su vrijeme dosegli sam vrh lokalne hijerarhije. Čupori svoje korijene vuku od obitelji Moslavačkih. Rodonačelnikom se smatra izvjesni Makarije, o kojem znamo da je bio knez (*comes*) za vrijeme kralja Bele III. (1172. – 1196.) što postojanje obitelji smješta u 12. stoljeće.¹⁰² Za začetnika same loze slovi Stjepan (1256 – 1293) čiji je nadimak postao obiteljskim imenom.¹⁰³ Glavnina njihovih posjeda bila je u današnjoj Moslavini s brojnim, strateški dobro pozicioniranim utvrđenim gradovima.¹⁰⁴ Vrhunac njihova utjecaja i ugleda događa se u 15. stoljeće.

Obitelj Grebenški dobila je ime po utvrdi Greben, na obroncima Ivanšice (Novi Marof), a i njihov uspon najlakše je pratiti kroz sudbinu njihovog obiteljskog sjedišta.¹⁰⁵ Andrija II. je 1209. godine izdao povelju koja se, osim Varaždina, dotaknula i posjeda izvjesnog plemića imenom Grdun u okolici Varaždina.¹⁰⁶ Prema Tatjani Radauš nije potpuno jasno o kojem se točno Grdunu radi i jeli to zaista taj Grdun koji u svom posjedu drži Greben. Pálosfalvi također spominje Grduna (Gárdony) i upozorava na komplikacije oko nastanka obiteljskog imena. Nadalje, smatra se kako je Grdun imao četiri sina od kojih su dvojica 1277. godine došli u posjed zemlje na izvoru rijeke Lonje, gdje se nalazi i sam Greben.¹⁰⁷ Strateška važnost ove utvrde, ali i nedostatna moć same obitelji predstavljali su im velik izazov. Bilo im je teško zadržati potpunu i isključivu vlast nad ovim prostorima.¹⁰⁸ S obzirom na manjkavost izvora teško je jasno pratiti njihovo obiteljsko stablo, tek se od njihova člana Puneke može bolje uočiti

¹⁰² Zrinka Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački.“ *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, vol. , br. 4, (2011), 271.

¹⁰³ Marko Bedić, „Čupori Moslavački“, *Kaj*, vol. 28, no. 3,(1995), 53 – 67.

¹⁰⁴ Detaljnije o njihovim posjedima vidjeti u; Bösendorfer, *Crtice*, 78 – 79, 98 – 105, 120 – 128, 150 – 179.

¹⁰⁵ Tatjana Radauš, „Obitelj Grebenški“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>, (pristup 28.11. 2023.).

¹⁰⁶ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Parte 2.* (Zagrabiae, 1862.), str. 42.

¹⁰⁷ Radauš i Pálosfalvi se oboje pozivaju na Smičiklasa koji u svojem *Codex diplomaticus* navodi kako dolaze u posjed zemlje na izvoru Lonje, međutim, Radauš tvrdi kako su braća mijenjali zemlju za Greben, dok Pálosfalvi piše kako su je kupili. Usporedi; Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 103. – 104. i Radauš, „Obitelj Grebenški“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>.

¹⁰⁸ Josip Adamček, „Vlastelinstvo Greben“, *Kaj*, god. 6., br. 4/5, (1973.), 16 – 23.

obiteljska struktura.¹⁰⁹ Članovi ove obitelji nisu pretjerano pazili ni na očuvanje imena. Jedan od posljednjih članova ove obitelji, Ladislav koji je rođen oko 1440. godine povremeno se služio mađarskom inačicom imena njegova oca Hemana (mađ. Hermanffy), dok su neki njegovi rođaci potpuno izbacili iz upotrebe ime Grebenški. Ladislav, koji nije imao nasljednika, posvojio je svoga zeta Baltazara Battyányja koji je oženio njegovu kćer Katarinu, čime se Punečkova loza ugasila, a obitelj dobila novo ime.¹¹⁰

O obitelj Pekri postoji više otvorenih pitanja glede njihova porijekla i postanka. O samom imenu postoji više tumačenja. Ogranak su ugarskoga roda *Thethen* (mađ.) s hrvatskom inačicom Tetenj, koja se nalazi u povijesnim zapisima dok je ime Pekri izvedeno iz njihova posjeda Pukur (*Pekri/Pekry*).¹¹¹ Prapočetke obitelji možemo pronaći u 13. stoljeću kada je njihov predak Petar obnašao službu bana Slavonije (1281 – 1283). Genealogija obitelji Pekri se u izvorima može pratiti preko dvije grane dvojice rođaka, Petra i Pavla.¹¹² Pavlova kći Ana zaslužna je za stvaranje roda Kaštelanovića. Prvi znani predstavnik Kaštelanovića od Svetog Duha (mađ. Kasztellánfi Szentlélek) je Talijan Petar zvan Kaštelan koji je u Slavoniju došao kao vitez Karla I. Anžuvinskog.¹¹³ Značajan uspon započinje nakon sklapanja braka s Anom iz obitelji Pekri.¹¹⁴ Petar je dobio udio u njihovoj baštini nakon što su ga Anin otac Pavao i stric posinili. Na korištenje je dobio posjed Sv. Duh s pet pripadajućih sela,

¹⁰⁹ Radauš navodi nekoliko imena koje je Pálosfalvi izostavio i obrnuto, Pálosfalvi navodi puno više članova ove obitelji iako s popisa izostaju ženske članice koje navodi Radauš, kao što je slučaj Ike koje je prema Radauš bila Punečkova kćer.

¹¹⁰ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 128 – 129.

¹¹¹ Kada je riječ o ovoj obitelji treba biti oprezan kod inačica njihova imena, iako postoji nekoliko analiza njihove genealogije nije rijetkost da su se pojedinci iz drugih obitelji čije je ime bilo slično njihovom zbog mjesta življenja pisali kao članovi obitelji Pekri.

¹¹² Rodoslovlja podijeljena na Petra i Pavla u svojoj disertaciji donosi Antun Nekić, valja napomenuti kako nisu potpuni nego u vremenskom opsegu Nekićeva rada. Vidjeti, Antun Nekić, „*Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća*“, (Doktorski rad na Sveučilištu u Zadru, 2017), 133 – 135.

¹¹³ Pavao Maček, Ivan Jurković. *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*. (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje: Slavonski Brod, 2009), 34 – 35

¹¹⁴ Isto, 36- 39.

te istoimenu utvrdu zapadno od Daruvara. Ovi posjedi postaju jezgrom kasnije obiteljske baštine Kaštelanovića.¹¹⁵

Nelipčiči od Dobre Kuće plemićka je obitelj koja se smjestila u Križevačkoj županiji kao ogranak bosanskog velikaškog roda Hrvatinića iz Donjih Krajeva.¹¹⁶ Nelipčiči su imenu dodali „Dobra Kuća“ prema posjedu kojeg je sin Pavla Hrvatinića dobio nakon ženidbe s Elizabetom Kaštelanović.¹¹⁷ O njihovoj prisutnosti u Slavoniji nema puno isprava, ali je poznato kako su Dobrom Kućom upravljali do druge polovice 15. stoljeća.¹¹⁸ Uz Nelipčiče nailazimo na još jedno obiteljsko ime istih korijena. Riječ je o obitelji „od Peći“ koju nažalost možemo pratiti samo kroz nekoliko generacija.¹¹⁹ O članovima njihove obitelji znamo još i manje nego o Nelipčičima. Ne znamo ni kada su točno došli u Slavoniju, ali za pretpostaviti je da dolaze u sličnom vremenskom okviru kada i Nelipčiči s obzirom na to da su pripadnici roda Hrvatinića.

Obitelji su generacijama gradile ugled i položaj u društvu, prvenstveno na vojnom planu, a jedan od najvažnijih simbola koje je obitelj mogla dobiti bili su grb i pečat. Riječ je o svojevrsnoj osobnoj karti srednjovjekovnog plemstva koje je vladar dodjeljivao prema porijeklu i postignućima.¹²⁰ Značaj grba bio je gotovo izjednačen s titulom *nobiles*, stoga mu se mora posvetiti nekoliko redaka. Vladar je poveljom, grbovnicom (*litterae armales*) plemiću dodjeljivao grb.¹²¹ Prve grbove pronalazimo na štitovima križara po povratku iz križarskih pohoda, a procvat upotrebe događa se između 12. i 15. stoljeća.¹²² Grb se definira kao obojeni znak, kojeg su do početka 13. stoljeća mogli koristiti isključivo vladari, velikaši i plemići. Od 13. stoljeća grbove polako počinju isticati gradovi trgovišta, općine, crkvena vlast i na koncu građani i

¹¹⁵ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 153.

¹¹⁶ Vidjeti rodoslovlje; <https://genealogy.euweb.cz/balkan/balkan13.html#PZ>, pristup 16.05.2024.

¹¹⁷ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 187 – 188.

¹¹⁸ Gjuro Szabo, „Dobra Kuća“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, vol.10, no. 1, (1909.), 33 – 39.

¹¹⁹ Miljan, „*Plemićko društvo Zagrebačke županije*“, 92.

¹²⁰ Dubravka Peić Čaldarović, „Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog nasljeđa i identiteta“, *Povijesni prilozi*, vol.25, br.31, (2006.), 87 – 100.

¹²¹ Hrvoje Kekez, „*Grbovi i grbovnice plemstva zelinskog kraja*“, Sveti Ivan Zelina, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Grad Sveti Ivan Zelina, (2010.), 101.

¹²² Robert Kurelić, „*The Uncrowned Lion: Rank, Status and Identity of The Last Cilli*“ (MA Thesis in Medieval Studies, CEU: Budapest, 2005), 38.

korporacije.¹²³ Tumačenje grbova razvija se u znanost poznatu kao heraldika. Preteča suvremenih heraldičara je Konrad von Murea koji je napisao „Njemački štit“ (oko 1240. godine), a prvo znanstveno heraldičko djelo napisao je Bartolo da Sassoferrato „O znakovima i grbovima“ (oko 1350. godine), heraldička pravila odredio je Clément Prinsault u „Rasprava o grbu“ 1465. godine. Među hrvatskim predstavnicima heraldike posebno se ističu Bartol Zmajić (1907. – 1984.), Ivan Bojinčić (1858. – 1925.) i Emilij Laszowski (1868. – 1949.).¹²⁴ Međunarodni doprinos heraldici daju Stephen Slater u knjizi „The History and Meaning of Heraldry“¹²⁵ i Carl Alexander von Volborth u „Heraldry of the World“.¹²⁶ Sam izgled grba dijeli se nekoliko elemenata. Štit je glavni dio grba koji može biti različitih oblika (normanski, trokutasti, poluokrugli, jajoliki, romb, oblik konjske glave), štit je imao kacigu i plašt, nakit ili ukras, znakove čina i dostojanstva (kruna, šešir, crkvena pokrivala glave, žezla i drugi). U sporedne dijelove grba ubrajaju se: zastave, čuvari grba (ljudi, životinje ili mitološka bića koja stoje sa svake strane štita držeći ga ili noseći), gesla i povici, redovi. Štit grba dijelio se geometrijski na nekoliko manjih segmenata (vodoravno, okomito, koso), ovisno za koga je izrađen. Nadalje, na grbu je dopušteno nekoliko različitih boja (crvena, plava, zelena, crna) i boja kovina (zlato – žuta, srebro – bijela). Likovi na grbovima koji ne pripadaju geometrijskim oblicima nazivaju se naravni i u njih se ubrajaju: živi likovi (ljudi, četveronožne životinje, ptice, ribe, gmazovi, kukci, biljke, mekušci), elementi i nebeske pojave (mjesec, komet, zvijezda, duga i dr.), mitološka bića i umjetni likovi.¹²⁷ Simboliku ovakvog izgleda grba pronalazimo upravo u ratničkoj naravi života srednjovjekovnog plemstva 12. – 15. stoljeća (štit, kaciga, plašt kao osnovna viteška oprema)¹²⁸, te se u hrvatskoj heraldici rabe u skladu sa standardnim heraldičkim pravilima, štoviše, prisutnost ratne simbolike na grbovima našeg podneblja vrlo je naglašen.¹²⁹ Povrh toga, na obiteljskim grbovima često su bili simboli koji su upućivali na ženidbene veze,

¹²³ Bartol Zmajić. *Heraldika, sfragistika, genealogija*. (Školska knjiga: Zagreb, 1971), 11.

¹²⁴ „Heraldika“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/heraldika>, pristup 29. 08. 2024.

¹²⁵ Stephen Slater. *The History and Meaning of Heraldry*. (Anness Publishing: London, 2004), 6 – 30.

¹²⁶ Carl Alexander von Volborth. *Heraldry of The World*. (Blanford Press: London, 1973).

¹²⁷ Zmajić, *Heraldika*, 12 – 51.

¹²⁸ Ovo je detaljno analizirao i razradio Slater na različitim primjerima, vidjeti više; Slater, *The History*, 48 – 65.

¹²⁹ Peić, „Grbovi“, 90.

praksa koja se usko povezuje s vladarskim kućama koje su tako demonstrirale snagu i prestiž dinastije, te ukazivale i na porijeklo obitelji moćnih majki. Nemaju sve odabrane obitelji grbove, međutim, obitelji čiji su nam grbovi poznati na štitovima imaju životinjske elemente, elemente povezane sa županijom ili službom bana.¹³⁰ Alapići su tako na štit svog grba stavili zvijezdu i oklopljenu ruku koja drži sablju, što povezuje banovanje Baltazara Alapića Jajačkom banovinom. Čupori imaju romb na kojem se izmjenjuju crvena i srebrna polja na čijem je vrhu svraka što se povezuje s grbom grada Bihaća koji je jedno vrijeme bio u njihovom posjedu. Babonići s druge strane, na svom štitu imaju propetog lava, dok s lijeve strane imaju grede u srebrenoj i crvenoj boji postavljene u koso.¹³¹ Kaštelanovići su imali grb čiji je štit okomito podijeljen na dva dijela, na jednoj strani crni orao s grančicom u kljunu, na drugoj grede u crvenoj i srebrenoj boji. Kako je štit centralni dio obiteljskog grba, on se najčešće koristio i u izradi drugih simbola obitelji, primjerice za pečate. Banovi koji su dolazili iz moćnih obitelji na pečatima su najčešće imali simbole s obiteljskog štita grba, a sličnosti nalazimo i kod biskupa koji su svoje biskupske grbove i pečate temeljili na obiteljskim. U takvom ponašanju vidljiva je i tendencija povezivanja državnih ili crkvenih službi s osobnim identitetom osobe koja je takve službe vršila, a sve to doprinosilo je i obiteljskoj ili dinastičkoj promidžbi.¹³² U očima suvremenika obitelji poput Babonića ili Gisingovaca mogle su stvoriti dojam kao da je služba slavonskog bana faktički nasljedna u njihovim obiteljima. Od 1284. do 1322. banovi su se, primjerice, imenovali isključivo iz njihovih redova.¹³³

IV UGLED I UTJECAJ

Ugled u srednjovjekovnom društvu čine čast i poštovanje koje plemić uživa na račun svoje hrabrosti. Čast i poštovanje bit su svih društvenih interakcija

¹³⁰ Kod promatranja grbova valja naglasiti kako se promatraju strane, kod opisa grba treba pripaziti na lijevo i desno, ovdje se misli na lijevo i desno kada se grb nosi, stoga je na prikazu grba desna strana zapravo lijeva i obrnuto.

¹³¹ Vidjeti više; „Grbovi“; https://www.wappenwiki.org/index.php?title=Kingdom_of_Croatia , pristup 30.05.2024.

¹³² Kurelić, „Status Celjskih“, 54 – 63.

¹³³ Vidi popis banova na kraju rada.

srednjovjekovnog plemstva i njihova manifestacija posebno je zanimljiva.¹³⁴ Riječ je o skupu različitih pravila ponašanja koji su zahvaćali kralja, njegove najbliže suradnike i plemstvo. Iako je riječ o ponašanju pojedinca ili obitelji važno je da istaknem kako uz ceremonije postoje i materijalni simboli (odjeća, nakit) koji su za zadaću imali isticanje ugleda i utjecaja u društvu.

IV. 1 Uloga pojedinca

Obiteljski status zrcalio se i izražavao u djelovanju istaknutih pojedinaca koji su predstavljali obitelj u širem društveno - političkom kontekstu. Temelj za djelovanje na plemenitoj sceni bilo je bogatstvo koje su plemići nadograđivali osobnim vještinama.¹³⁵ Ovdje treba biti oprezan kod donošenja zaključka zašto je neki pojedinac primijećen u društvu. Olako ćemo reći kako je osoba bila primijećena u društvu zbog svojih vještina, ali kada je srednjovjekovno društvo u pitanju iza pojedinca stoje njegovo ime, bogatstvo i obiteljske veze. Dvije su strane koje su plemići morati „zadiviti“ kako bi stekli i očuvali ugled.¹³⁶ S jedne strane nalazio se kralj, dok se s druge strane nalazila zajednica njima jednakih, odnosno plemićko društvo. U nastavku promotrit ćemo tri sfere djelovanja: političke službe, pojedinačne i obiteljske veze s crkvom, društveno i obiteljsko umrežavanje. Prvo čime ćemo se baviti odnosi se na obavljanje političkih funkcija jer osim što nalazimo na puno primjera one su nešto jednostavnije za promatranje, drugo je povezanost s crkvom i to kroz ulogu pojedinca ili obiteljsku aktivnost, za kraj ostavljamo međusobne odnose i suživot gdje ćemo se fokusirati na obiteljske veze putem prijateljstva, brakova i vladarske naklonosti.

Služba bana bila je najviša dužnost koju je pojedinac mogao obavljati u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, Slavoniji i Bosni.¹³⁷ Da je dužnost bana među najstarijim koja je postojala na našim prostorima potvrđuje činjenica da ju spominje Porfirogenet

¹³⁴ Kurelić, „*The Uncrowned Lion*“, 4 – 5.

¹³⁵ Vještine su im omogućavale da se istaknu vojno, politički. Za cilj su imali da ih se primijeti, unaprijedi, oženi za nekog iznad svog ranga.

¹³⁶ Cameron Anderson, Jon Cowan, „Personality and Status Attainment: A Micropolitics Perspective“, u „*The Psychology of Social Status*“, ur. Joey, T. Cheng; Jessica L. Tracy; Cameron Anderson, (Spinger: New York, 2014), 99 – 103.

¹³⁷ Ban u : „*Hrvatska enciklopedija*“, Sv. 2., (Offset Tipografija: Zagreb, 1941.), 176 – 177.

u *O upravljanju carstvom*.¹³⁸ Njegova važnost polako jača nakon provale Tatara kada postaje jedna od najvažnijih političkih dužnosti u Slavoniji.¹³⁹ Tijekom čitavog srednjovjekovlja banska dužnost bila je najviša točka ambicije za plemiće u Hrvatskoj, Slavoniji i Bosni. Od vremena Arpadovića, ban je kraljev predstavnik u zemljama južno od Drave, podređen je kralju, osim ako je postojao i herceg za južna područja Kraljevstva. Titula hercega se kroz povijest mijenjala, ali je primarna svrha bila zamijeniti kralja na nekom teritoriju.¹⁴⁰ Za vrijeme Arpadovića i Anžuvina herceg je bio netko iz kraljevske kuće koji je u njegovo ime vladao u Hrvatskoj, najčešće se radilo o kraljevom bratu ili bliskom rođaku.¹⁴¹ Važnost hercega vidljiva je u odabiru osobe koja će obavljati tu dužnost, bili su to ljudi od kraljeva povjerenja, ali treba imati i na umu da je kralj preko dužnosti hercega davao priliku mlađem bratu da ostvari svoje ambicije.¹⁴² U banske ovlasti ubrajale su se: sazivanje sabora i županijskih skupština, sudska vlast, zapovijedanje i financiranje banskih banderija, a do 1384. godine mogli su kovati banski novac.

Nekoliko članova obitelji Babonić su bili banovi, ali kako bi jasnije shvatili njihovu moć i utjecaj osvrnuti ćemo se na cjelokupnu političku situaciju u kraljevstvu. Rapidan rast moći Babonića započinje u drugoj polovici 13. stoljeća, kada se uzdižu među najmoćnije plemićke obitelji svoje županije. Povezano s rastom, obitelj intenzivno radi na povećanju broja posjeda koje imaju u vlasništvu, istovremeno, sukobljavaju se s moćnim susjednim rodovima.¹⁴³

Kralja Belu IV. (1206. – 1270.) naslijedio je njegov sin, kralj Stjepan V. (1239. – 1272.) koji je za hrvatsko – ugarskog kralja bio okrunjen još 1245. godine, ali je samostalno zavladao tek nakon očeve smrti 1270. godine. Ovo je vrijeme kada su se pojedine magnatske obitelji toliko osilile da počinju samostalno provoditi svoju volju, neovisno o središnjoj vlasti (Gisingovci, Gut – Keledi, Babonići, obitelj Csák). Tako je

¹³⁸ Vidjeti više u; Porfirogenet, *O upravljanju*, 60 – 85.

¹³⁹ Klaić, V., *Povijest Hrvata* 3, 9.

¹⁴⁰ Hercer (engl. *viceroy*), označuje potkralja.

¹⁴¹ Klaić, V., *Povijest Hrvata* 3, 10.

¹⁴² László Heka, "Hrvatski ban: prava i ovlasti tijekom tisućgodišnje opstojnosti: mađarska ustavno-povijesna perspektiva." *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 44, br. 2 (2023), 437-439.

¹⁴³ Uspon u drugoj polovici 13. stoljeća opisuje Kekez, vidjeti, Kekez, „*Plemićki rod Babonića*“, 48 – 55.

moćni Joakim Pektar¹⁴⁴, od roda Gut – Keled, oteo prestolonasljednika Ladislava, kako bi njegova oca kralja Stjepana natjerali na određene ustupke. Joakim je prestolonasljednika Ladislava sklonio u Koprivnici, a kralj Stjepan preminuo je prilikom opsade grada. Desetogodišnji Ladislav IV. (1272. – 1290.) nasljeđuje svog oca i vlada uz pomoć svoje majke, kumanske princeze Elizabete. Tijekom njegove vladavine započinje era političke nestabilnosti u kraljevstvu. Češki kralj Otokar II. nastojao je proširiti svoje kraljevstvo na uštrb Ugarske. Kraljeva majka, nije bila dovoljno spretna u rješavanju političkih problema unatoč podršci Kumana. Za istaknuti je kako su upad češkog kralja na sjeveru Ugarske iskoristili Henrik Gisingovac i Joakim Pektar. Oni su se u jesen 1274. godine nametnuli kao kraljevi zaštitnici čime su nastojali ojačati svoj utjecaj na kralja, želeći time ojačati svoj utjecaj u kraljevstvu. Trenutak je ovo kada su se na političkoj sceni kraljevstva isprofilirale dvije frakcije, obje na periferiji Ugarske u kojima je većinsko stanovništvo bilo slavensko. Henrik Gisingovac je uz podršku Pektara u Slavoniji bio vođa jednog klana, a drugi klan predvodi Petar Csák sa sjedištem u Slovačkoj. Sukobljavaju se za vrijeme Ladislavova kraljevanja, sukob je kulminirao upravo 1274. godine kada prevlast odnosi Petar Csák, junak iz vremena protučeških ratova.¹⁴⁵ Poraženi Henrik Gisingovac tada je oteo Ladislavova brata Andriju kako bi *de facto* zagospodario Slavonijom kao hercegova zaštitnik.¹⁴⁶ Kako se ove dvije frakcije nalaze obodu kraljevstva vrlo je važno da si osiguraju važne pozicije jer nisu dovoljno moćni da gospodare političkom situacijom u Ugarskoj. Služba bana, palatina, vojvode ili župana nose golemo povećanje moći jer uključuju vlast nad brojnim kraljevskim dvorcima. Stoga, jasno je da onaj koji zagospodari ovim službama dobiva veliki značaj i prednost u odnosu na druge obitelji. Borba ove dvije frakcije imala je utjecaja na to kako će se politička situacija odvijati u Slavoniji. Babonići su sukob ove dvije frakcije iskoristili za stjecanje posjeda i jačanje moći. U trenutku slabosti Gisingovaca stječu posjede na prostoru Gorske i Goričke županije i oko toka rijeke Une. Što dovodi do njihova sukoba s plemićkim rodovima Gisingovac i Gut – Keled. S

¹⁴⁴ Joakim Pektar bio je banom cijele Slavonije i kapetan Štajerske. Jedan od najmoćnijih ljudi srednjovjekovne Slavonije u to doba. „Pektar, Joakim“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pektar-joakim>, pristup 08.09.2024.

¹⁴⁵ Attila Zsoldos, „Magyarország világi archontológiája, 1000–1300“, *História*, MTA Történettudományi Intézete, 2011., 21 – 22. i 194 – 199.

¹⁴⁶ Engel, *The Realm*, 104 – 109.

Gisingovcima se nadmeću na polju njihove političke prevlasti u Vrbaškoj i Sanskoj županiji. S druge strane, s Gut – Keledima, točnije s banom Joakim Pektarom i njegovom braćom vode borbe oko nekih utvrda na koje su obje obitelji polagale pravo i oko pitanja političke prevlasti u Slavoniji. Jedna od utvrda kojoj su naginjali Babonići bila je utvrda Steničnjak.¹⁴⁷ Oko ove utvrde sukobili su se ban Joakim Pektar i Stjepan IV. Babonić, gdje je 1277. godine ban Joakim Pektar izgubio život.¹⁴⁸

Sukob s Gisingovcima bio je manjeg intenziteta, prvi pokušaj mirenja dogodio se 1278. godine u Dubici. Mirom je određeno kako će se Gisingovci odreći neprijateljstva i oprostiti ubojstvo bana Joakima Pektara, te kako im Ivan Gisingovac mora prepustiti upravu nad nekoliko županija. Odredbe mira bile su u velikoj mjeri bolje za Baboniće jer oni su mirom dobili prevlast nad gotovo svim županijama južno od Kupe i Save, stoga ne čudi ponovno izbijanje sukoba 1279. godine. Ovo je pokazatelj omjera snaga, odnosno, trenutne prevlasti frakcije Csák koji su kako bi oslabili Gisingovce pristali uz Baboniće. Gisingovci nisu mogli podnijeti da se podvrgnu Babonićima stoga su pod izlikom osvete smrti brata obnovili sukob s Babonićima. Ponovno su ove dvije obitelji sklapale mir, ovaj put u Ozlju 1280. godine i ponovno su odredbe mira išle na ruku Babonićima. Međutim, ovaj put mir je bio trajan, Babonići su i ovaj put bili u boljem položaju, a Gisingovci su zadržali značajne službe unutar kraljevstva.¹⁴⁹

Sukob s Gut – Keledima bio je intenzivniji, u ljeto i jesen 1278. godine Babonići vode sukob protiv Nikole, Stjepana i Pavla, braće pokojnog bana Joakima Pektara. Prvi pokušaj mirenja događa se u studenom 1278. godine, mir su sklapali pred zagrebačkim biskupom Timotejem, palatinom Matijom Csákom, topuskim opatom Matijom i templarskim zapovjednikom za Ugarsku i Slavoniju. Ovako ugledni članovi

¹⁴⁷ Srednjovjekovni grad u blizini Karlovca, spominje se od 1299. godine. Bio je u vlasništvu moćnih obitelji; Babonić, Frankapani, Celjski, Auersper. Vidjeti više, „Steničnjak“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stenicnjak>, pristup 06.09.2024.

¹⁴⁸ Hrvoje Kekez, „Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko – hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine“, *Povijesni prilozi*, vol. 27, br. 35., 63 - 64.

¹⁴⁹ Radi se o upravi nad obje Psetske županije, te županijama Gorskoj, Drežničkoj, Gajskoj i Novigradskoj. Također, Nikola je morao obećati da će dopustiti banu Stjepanu neometano posjedovanje utvrde Ozalj. Kazna za nepoštivanje odredbi bila je 2000 maraka, a kao jamstvo obje strane morale su predati taoce u ruke napuljskog kapetana koji je u ime napuljskog kralja Karla II. posredovao u sklapanju mira. Vidjeti Kekez, „*Plemićki rod Babonića*“, 56 – 61.

suda pokazatelj su trenutne moći obje obitelji, ali i velike netrpeljivost između sukobljenih strana. Sklapanju mira nazočili su braća Nikola, Stjepan i Pavao Gut - Keled, a od Babonića su došli svi njihovi poznati pripadnici (Stjepan IV., Radoslav I., njihovi bratići Nikola II. i Stjepan V., te ostala neimenovana braća) što je još jedan pokazatelj moći ova dva roda.¹⁵⁰ Snaga Babonića vidljiva je u jednoj od stavaka sporazuma, naime, Stjepan Babonić nije dozvolio da se bilo koji plemić i velikaš iz njegove stranke nađe pred sudom bana Nikole Gut - Keleda, niti da se podvrgnu njegovoj odluci. Podrška koju Babonići dobivaju od Matije Csáka pokazatelj je odnosa dviju frakcija. Budući da je Matija posredovao i da su Babonići isposlovali izuzeće od banskog suda za naslutiti je da su Babonići možda bili dio frakcije Csákovih. To ne možemo sa sigurnošću potvrditi, ali svakako je jasno da su imali zajedničke interese. Ovaj mir prekinuli su Gut - Keledi 1279. godine želeći osvetu za smrt brata, braća se smiruju tek nakon uplitanja kralja Ladislava u lipnju 1280. godine. promatramo li to sa šire političke situacije možemo naslutiti kako se zapravo radi o otporu Gut – Keleda da pad njihove političke moći bude u korist Babonića. Koliko su moćni Babonići svjedoči sukobi s tri bana Slavonije, Ivanom Gisingovcem, Joakimom Pektarom i Nikolom Gut – Keledom. Što nam govori kako su Babonići *de facto* pripadnici Csákove struje. Nadalje, na njihovo jačanje u društvu ukazuje to što su braća Stjepan i Radoslav Babonić u jednom trenutku obojica bili imenovani banovima. Budući da se nijedan nije htio odreći te službe, obojica se istovremeno oslovljavaju banovima u ispravama. Međutim, njihova sreća bila je kratkoga vijeka, jer u srpnju 1279. godine braća su bila razriješena banske časti bez točnih razloga. Banska čast pripala je tada Petru Pekriju.¹⁵¹

O Petrovom banovanju ne znamo puno ali nekoliko je isprava koje nam ukazuju kako je Petar vješto mijenjao političke stranke. U kraljevskim ispravama navodi se kako je Petar sudjelovao u sukobima koje je predvodio Joakim Pektar i kako je tijekom tih borbi Petar stekao velike zasluge jer se borio protiv onih koji su se htjeli odmetnuti od kraljevske vlasti, što Petra smješta u stranku Gisingovaca. Za naslutiti je kako je bio

¹⁵⁰ Isto, str. 58.

¹⁵¹ Kekez, *Plemićki rod Babonića*, 56 – 61

sudionik njihovih borbi s Babonićima. U kasnijoj ispravi, onoj iz srpnja 1280. godine Petra se kao bana spominje u dignitariju. Kako je u tom trenutku kraljev palatin bio Matej Csák, a kraljev sudac Petar Aba za zaključiti je kako je Petar pripadao njihovoj stranci. Zapravo je to manje - više što znamo o Petrovoj političkoj karijeri jer bez detaljnijih izvora ne možemo precizirati njegov tadašnji položaj. Ono što znamo je da Petar u tom trenutku ima materijalne resurse i ugled na lokalnoj razini zbog kojih se uz vješto balansiranje između vodećih političkih stranaka našao u visokoj politici.¹⁵²

Smjena dinastija započinje smrću Andrije III. Arpadovića 1301. godine, nestankom njegova autoriteta oligarsi širom kraljevstva jačaju svoju moć i odabiru političke strane pretendenta na prijestolje. Anžuvinska konsolidacija bila je teška i dugotrajna, Karlu Robertu trebalo je punih deset godina da se konačno 1310. godine kruni za legitimnog kralja.¹⁵³ Karlo Robert je svjestan da će kraljevstvom moći uspješno vladati samo ako svojoj volji podvrgne oligarhe, koji su se potpuno osilili u ovome razdoblju. S obzirom na to da će za očuvanje krune morati voditi iscrpljujuće ratove, Karlo je odlučio slamati velikaše jednog po jednog. Kako se prvo odlučio baviti oligarsima u Ugarskoj, u Slavoniji je Stjepana V. Babonića imenovao banom cijele Slavonije. Svu pažnju je usmjerio na slamanje moći ugarskih velikaša. Ovo imenovanje možemo promatrati iz dva ugla: jedan je da je Stjepana odabrao zbog obiteljske moći, a drugi, više izgledniji je da je Robert ovim imenovanjem želio Baboniće odvojiti od Csákova budući da mu je rod Csák bio najtvrdi orah za slomiti. Stjepan je Slavonijom vladao gotovo samostalno, možemo reći kako je Robert ovdje primijenio taktiku podijeli pa vladaj jer je želio izbjeći bitke na dvije strane kraljevstva.¹⁵⁴ Od ostalih Babonića istaknuti ćemo još Ivana Babonića koji je pomogao u rušenju hrvatskog bana Mladena II.¹⁵⁵ Naime, Ivana Babonića je kralj 1322. godine imenovao banom Hrvatske,

¹⁵² Nekić, „Plemićki rod Tetenj“, 34 – 46.

¹⁵³ Legitimnim kraljem se postajalo nakon krunidbe od strane ostrogonskog nadbiskupa u bazilici Djevice Marije u Stolnom Biogradu sa svim pratećim simbolima vlasti (kruna sv. Stjepana, mač, žezlo, plašt). Vidjeti više u; Dušan Zupka. *Ritual and Symbolic Communication in Medieval Hungary under the Árpád Dynasty (1000 – 1301)*. (Brill: Boston, 2016), 36 – 67.

¹⁵⁴ Engel, *The Realm*, 130 – 134.

¹⁵⁵ Mladen II. Bribirski bio je hrvatsko – dalmatinski ban i gospodar Bosne, imenovan je banom Bosne 1302. godine, knezom Zadra 1311. godine. Nakon što se odrekao naslova kneza 1314. godine sa braćom dobiva mletačko građanstvo. Njegova karijera završava 1322. godine nakon poraza protiv koalicije hrvatskih velikaša predvođenih Ivanom Babonićem. Mladena u bitci kod Bliske (današnje

Slavonije i Dalmacije što je bio prvi takav slučaj, imenovan je nakon što je sudjelovao u pobuni hrvatskih velikaša protiv njihova bana Mladena.¹⁵⁶ Koalicija Ivana s hrvatskim velikašima završila je bitkom kod Blizne 1322. godine, nakon koje je Karlo Robert došao u Hrvatsku kako bi smirio sukobljene strane. Razrješenje sukoba bilo je loše po Mladena koji je zarobljen i odveden u Ugarsku. Slamanjem moći njegova roda stvorene su prilike za jačanje hrvatskih velikaša, a što se tiče Ivana, on je ubrzo nakon toga bio smijenjen kao ban Hrvatske i Dalmacije. Službu bana Slavonije zamijenio je mjestom visokog državnika na kraljičinom dvoru, a njegove političke funkcije preuzeli su mlađi rođaci Babonići.¹⁵⁷ Promatrajući cjelokupnu situaciju valja naglasiti kako je Karlo bio iznimno lukav, prepoznao je Baboniće kao važnog saveznika u slamanju oligarha, te je kroz snagu funkcija (*honores*) sebi osigurao vjerne saveznike, međutim, bio je vrlo oprezan koliko moći će dozvoliti Babonićima. Taj oprez možemo uočiti kod njegova dolaska u Knin 1322. godine jer je svjestan koliko bi kolicija Babonića s hrvatskim velikašima koji su bez Mladenova autoriteta dobili novi vjetar u leđa mogla ugroziti njegu vlast u kraljevstvu.

Obitelj Čupor u svom je kratkom vijeku dala bana Slavonije, Pavla Čupora, najpoznatiji i najstariji sin Jurja I.¹⁵⁸ Pavlova karijera započinje na mjestu kaštelana u Klisu 1397. godine, kasniji izvori Pavla navode kao župana Križevačke i Zagrebačke županije.¹⁵⁹ Banom postaje 1412. godine, a nedugo nakon toga odlazi u Furlaniju gdje je bio na čelu banske vojske u ratu s Mlečanima.¹⁶⁰ Možda za najzanimljiviji dio njegove banske vladavine možemo uzeti godinu 1413., kada je kralj Žigmund bosanskog vojvodu Hrvoja Vukčića Hrvatinića proglasio veleizdajnikom, te mu oduzeo županiju Sanu u Bosni. Tada na scenu stupa Pavao, jer je oduzetu Sanu kralj vratio u ruke knezova Blagajskih, Pavao je tada morao osigurati mirnu tranziciju vlasti među lokalnim stanovništvom. Pavao Čupor je godinama bio u sukobu s Hrvatinićem koji je

Blizno) zarobljavaju i odvođe u Ugarsku. Vidjeti više, „Bribirski, Mladin II.“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bribirski-mladin-ii>, pristup 08.09.2024.

¹⁵⁶ Klaić, N., *Povijest Hrvata*, 354 – 355.

¹⁵⁷ Isto, 356.

¹⁵⁸ Vidjeti rodoslovlje Čupora Moslavačkih.

¹⁵⁹ Pavao Maček, „Rod biskupa Demetrija Čupora, Prilog rodoslovlju Čupora Moslavačkih“, *Tkalčić*, vol.12, (2008), 277-278.

¹⁶⁰ Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački“, 285.

odluku da se upravo Čupora zaduži za provedbu kraljeve odluke oko vlasti u Sani shvatio kao provokaciju. Dugogodišnja netrpeljivost između njih dvojice kulminirala je vojnim obračunom 1415. godine, Pavao je predvodio ugarsko – hrvatsku vojsku protiv Hrvoja koji je bio ojačan osmanskim postrojbama.¹⁶¹ Sukob završava Pavlovim porazom, a njegova sudbina nakon sukoba postaje nejasna.¹⁶² Iako nije sasvim sigurno kako i kada je Pavao preminuo, za vjerovati je da se to zbilo negdje tokom 1415. ili početkom 1416. godine jer ga se u ispravama nakon toga više ne spominje kao bana ili kao predstavnika Čupora. Njegovo banovanje ostavilo je utjecaj na njegove potomke, koji su, na krilima očevih zasluga ostali ugledni i utjecajni u društvu. Za to imamo primjer Demetrija i njegove braće Akcija i Juraja koji su se 1433. godine našli u pratnji Žigmunda Luksemburškog u Rimu na njegovoj carskoj krunidbi.¹⁶³

Iako najuglednija i najunosnija, služba bana nije bila jedina kojoj su naši plemići težili. Budući da je bila rezervirana za pripadnike magnatskih obitelji, oni skromnijeg podrijetla s magnatima su se natjecali za službe župana, podbana, kaštelana i drugih. Oni koji su bili poznati kao obrazovani ili mudri u ispravama bi se spominjali s predikatom *magister*. U slučaju naših plemića *magister* se odnosio na školovane pojedince koji su, pored pismenosti, posjedovali i određene vještine i znanja (pravo, vojska, knjigovodstvo). Pripadnicima slavonskog plemstva stajala su na raspolaganju i brojna druga upravna i politička mjesta u Kraljevstvu, kako lokalna tako i nacionalna.

Juraj II. Čupor služio je kao varaždinski župan (1408. – 1412.). Unuk njegova brata Pavla, Nikola V. kao transilvanski vojvoda (1468. – 1473.). Nikola slovi kao čovjek od najbližeg povjerenja kralja Matije Korvina koji ga je postavio i za nasljednog župana Virovitičke županije. Bio je jedan od vojskovođa u ratovima Korvina protiv Jurja

¹⁶¹ Bedić, „Čupori Moslavački“, 53 – 67.

¹⁶² Marko Bedić u svojem radu o Čuporima navodi kako je Pavao bio zarobljen, te kako je u zarobljeništvu i preminuo, on također u svojem drugom radu navodi kako je Pavao iz zarobljenišтва odveden od strane Hrvoja koji ga je potom dao zašiti u volovsku kožu te da je potom bačen u rijeku Bosnu. S druge strane, Pavao Maček navodi kako je Pavao poginuo još u bitci kod Lašve, te da zarobljeništvu nije doživio. Usporedi; Marko Bedić, „Moslavina od XII-XVI stoljeća“, u: Slavica Moslavac (ur.), *Zbornik Moslavine II*, Kutina: Muzej Moslavine, 1991.-1992., str. 25-27, Bedić, „Čupori Moslavački...“, str. 53 – 67. i Maček, „Rod biskupa Demetrija Čupora“, 295.

¹⁶³ Zoran Ladić, „O plemstvu i svećenstvu Srednjovjekovne Slavonije u Rimu 1433. godine. Prilog proučavanju pobožnosti u srednjovjekovnoj Slavoniji“, *Povijesni prilozi*, vol.15., br. 15., (1996.), 261 – 271.

Podjebradskog (1468. – 1471.) zbog čega je Korvin nakon smrti posljednjeg muškog člana obitelji Korod darovao Nikoli njihove posjede. Bila je to Nikolina ulaznica u krug najuglednijih i najimućnijih ljudi kraljevstva.¹⁶⁴ Pavlov brat Stjepan V. i njegov sin Stjepana VI. su bili *magister janitorum* (čuvari kraljičinih ključeva).

I ostale obitelji su sudjelovale u političkom životu kraljevstva. Punek od Grebenskih obnašao je dužnost Zagrebačkog župana (1326. – 1328.). Njihov posljednji član po muškoj liniji, Ladislav, bio je vrlo aktivan član velikaškog društva. Često je sudjelovao na saborima plemstva, a istovremeno je služio kao slavonski podban i župan Križevačke županije.¹⁶⁵ Kod obitelj Kaštelanović nalazimo primjere nižih političkih funkcija: podbanovima su bili imenovani Petar (1437., 1441), koji je na početku svoje karijere bio vikar zagrebačkog biskupa (1409.),¹⁶⁶ te Gašpar (1447., 1449.).¹⁶⁷ Baltazar Alapić,¹⁶⁸ karijeru je započeo kao kapetan Medvedgrada, tada u vlasništvu hercega Ivaniša Korvina, koji ga je i promovirao u svoga zamjenika, podbana Slavonije, imenovan je i plemićkim sudcem, te županom Križevačke županije.¹⁶⁹ Za Baltazara možemo reći kako je zenit njegove moći i ugleda uslijedio nakon križevačkog sabora 1500. godine. Prvo je imenovan jajačkim banom (1508. – 1511.), a kasnije je, s moćnim Baltazarom Bathányjem, zamjenjivao bana Petra Berislavića.¹⁷⁰ Baltazarova bogata karijera osigurala je obitelji Alapić veliki ugled, pa će tako njegov unuk Gašpar biti imenovan slavonskim banom i time biti potvrđen dijelom najvišeg slavenskog plemstva.¹⁷¹

¹⁶⁴ Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački“, 292.

¹⁶⁵ Radauš, „Obitelj Grebenski“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>, pristup 14.02.2024.

¹⁶⁶ Jurković, Maček, *Rodoslov plemića*, 96.

¹⁶⁷ Isto, 89.

¹⁶⁸ Nije potpuno jasno tko je otac Baltazara Alapića, Pálosfalvi smatra kako je njegov otac spomenuti Andrija Alapić, dok Mladen Švab smatra kako je on sin Ivana Alapića. Usporedi, Pálosfalvi, „*The Noble Elite*“, str. 42 – 43., i Mladen Švab, „Alapić, Baltazar“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/alapic-baltazar>, pristup 02.04.2024.

¹⁶⁹ Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 44.

¹⁷⁰ Švab, „Alapić, Baltazar“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/alapic-baltazar>, pristup 02.04.2024.

¹⁷¹ Gašpar Alapić možda je i najslavniji pripadnik obitelji Alapić, vidjeti više, Švab, „Alapić, Gašpar“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/alapic-gaspar>, pristup 02.04.2024.

IV. 2 Povezanost s crkvom

Povezanost crkvenog života sa životom plemića u Slavoniji ne razlikuje se puno u odnosu na neke druge dijelove Europe.¹⁷² Osobna religioznost važan je dio njihova života, zbog čega grade i financiraju crkve. Osim osobne duhovnosti, od plemića se očekivalo javno iskazivanje pobožnosti kao dio propagandnih i legitimacijskih aktivnosti. Najuglednija osoba u zapadnom dijelu Slavonije bio je zagrebački biskup koji je, osim bogatstva i političkog utjecaja imao i veliku naklonost stanovništva.¹⁷³ Zagrebački biskup bio je jedan od rijetkih autoriteta koji je u kriznim situacijama mogao djelovati kao miritelj.

Sve navedene obitelji slavonskog plemstva imali su na raspolaganju sakralna mjesta za prakticiranje svoje religije, od manjih lokalnih kapelica, pa sve do Zagrebačkog kaptola. Većina obitelji vezivala se uz određenog sveca, crkvu ili duhovno središte. Osim Zagrebačkog kaptola još se jedno vjersko središte uzdiže kao preferirano odredište, pavlinski samostan koji se počeo graditi u gustim šumama Moslavačke gore početkom 13. stoljeća. Danas poznat pod imenom Bela Crkva, riječ je o samostanu Blažene Djevice Marije na Gariću.¹⁷⁴ Pavlinska prisutnost uvelike mijenja svakodnevnicu plemića koji su održavali susjedske odnose s njima. Služio je, između ostalog, kao središte duhovnosti, mjesto pomirbe između posvađanih obitelji, čuvanja dragocjenosti, te mjesto pisanja oporuka i drugih dokumenata. Pavlini su bili aktivan dio svakodnevnice plemićkih obitelji i njihovi spisi donose uvid u život toga područja. U izgradnji samostana sudjelovale su mnoge plemenite obitelji, Čupori su bili jedni od glavnih sponzora,¹⁷⁵ a svoju su naklonost pavlinima demonstrirali i obdarivanjem dvaju od četiri crkvena oltara. Nepoznatiji pripadnik roda, ranije

¹⁷² Treba uzeti u obzir srednjovjekovnu praksu povezivanja pojedinca sa svecima čija je figura bila zaštitnička (od bolesti, kuge, rata, gladi, itd.), također, ne smijemo izostaviti da ta velika povezanost pojedinca s nekim od svetaca dolazi iz bliskosti čovjeka prema čovjeku, možemo reći da se na taj način Božja prisutnost za pojedinca manifestirala upravo u tom svetcu koji je prvo bio običan čovjek pa tek onda svetac. Ova povezanost i posvećenost zaštitnicima zanimljiv je pristup proučavanja pobožnosti u srednjem vijeku.

¹⁷³ Klaić, N., *Povijest Zagreba*, 327.

¹⁷⁴ Vidljivi ostatci samostana nalaze se u nepristupačnom klancu na Moslavačkoj gori, ispod vrha Humka na južnoj strani. Za naglasiti je kako je naziv Garić korišten kao ime gore, danas je povezan isključivo s ostacima Garić grada koji se nalazi u blizini današnjeg naselja Podgarić.

¹⁷⁵ Silvija Pisk. *Pustinjaci podno Garić planine*. (Leykam: Zagreb, 2017), 49 – 69.

spominjani Pavao je 1409. godine obdario oltar Svetih djevica i mučenica¹⁷⁶ uz uvjet da se na njemu svakodnevno služi misa njegovo i zdravlje njegovih rođaka.¹⁷⁷ Drugi, neimenovani oltar, dao je izgraditi Pavlov rođak Ivan Čupor, vjerojatno 1391. godine, iako postoje sumnje da je izrađen i ranije. Oko ovog oltara nije precizno opisano gdje se nalazio niti kome je bio posvećen, a čak postoje indicije da je riječ o Pavlovom oltaru. Ovaj se neimenovani oltar spominje samo prigodom darivanja njegova graditelja uz uvjet svakodnevnog služenja mise zadušnice na njemu.¹⁷⁸ Uzmemo li u obzir vrijeme darivanja i povijest obitelji nije isključeno da se zaista radilo o dva oltara, jer ovo je period kada je obitelj bila iznimno bogata i strelovito se uspinjala u plemićkom društvu, stoga ne bi bilo iznenađujuće da su si Čupori priuštili darivanje dva crkvena oltara. Čupori su zabilježeni i kao darivatelji zemlje samostanu, međutim, moguće je da je riječ o pokušaju mirenja s obzirom na to da su se s pavlinima sporili oko posjeda, ali i podložnika te familijara koji su bili u njihovoj službi. Posljednji od svoga roda, Stjepan VI. Čupor oporučno im je ostavio neke posjede, novac i dva konja koji su morali biti u pratnji na njegovom pogrebu.¹⁷⁹

Obitelj Pekrij, čiji je odnos s Crkvom nešto slabije dokumentiran, po svemu sudeći podigla je augustinski samostan u tadašnjem *Pukuszerdahelyu* (danas su to Sredani Gornji u blizini Daruvara). O tome svjedoči izjava samostanskog priora koja ih navodi kao svoje osnivače i pokrovitelje. Također, izjava iz 1486. godine ukazuje kako su Pekri ondje imali i pravo ukopa.¹⁸⁰ Pekrijevi susjedi Nelipčići od Dobre Kuće u svojoj obiteljskoj povijesti imaju upisanog Benedikta za kojega se navodi kako je zajedno sa

¹⁷⁶ Radi se o Katarini, Barbari, Uršuli i Doroteji. Sv. Katarina Aleksandrijska († poč. 4.st.), mučenica, zaštitnica je djevojaka i djevica, učenika, učitelja, filozofa, odvjetnika, kolara, lončara, mlinara, pekara, užara, prelaca; zaštitnica bolnica i poljskih plodova..., Sv. Barbara († 4.st.), mučenica, pomoćnica u nevolji, zaštitnica je rudarstva i rudara, seljaka, arhitekata, tesara; zaštitnica topništva i utvrda..., Sv. Uršula († 4.st.), mučenica, zaštitnica gradova i zemalja, sveučilišta, mladeži; po njoj nazvan vjerski red, Sv. Doroteja Kapadocijska († poč. 4.st.), mučenica, zaštitnica mladenki, nedavno udanih i roditelja, vrtlara, trgovaca cvijećem...Vidjeti više u: Erhard Gorys. „*Leksikon svetaca*“. (Naklada Slap: Jastrebarsko, 2003.), 211 – 213, 67 – 69, 370 – 371, 109.

¹⁷⁷ Georgius Fejér, „*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*“, sv. 10., vol. 5., Budae, 1842., 39 –43.

¹⁷⁸ Pisk, *Pustinjaci*, 96 – 97.

¹⁷⁹ Dražen Kovačević; „Srednjovjekovne župe u Moslavini“, *Zbornik Moslavine III*, Muzej Moslavine, (1993.-1994), 59-61.

¹⁸⁰ Nekić, „Plemićki rod Tetenj“, 209 – 212.

svojim sinom dao izgraditi pavlinski samostan posvećen Sv. Ani,¹⁸¹ a nalazio se na imanju Dobre Kuće (okolica današnjeg Daruvara).¹⁸²

Babonići se vezuje s cistercitima iz samostana Blažene Djevice Marije u Topuskom, izgrađenom pod izravnim pokroviteljstvom kralja Andrije II početkom 13. stoljeća.¹⁸³ Babonići su se odmah priklonili redovnicima. Osim što je to bio način da održe kraljevu naklonost samostan se nalazio u neposrednoj blizini njihovog matičnog posjeda Steničnjaka. Održavali su dobrosusjedske odnose godinama, pripomagali si oko okolnih posjeda i utvrda i bili svjedoci jedni drugima. Babonići su suživot s cistercitima obogatili raznim darivanjima. Sivnicu su im darovali za uzdržavanje oltara sv. Križa koji se nalazio u kapeli sv. Nikole u Topuskom. Iako ne postoje izravne potvrde, možemo, pretpostaviti kako bila riječ o obiteljskom oltaru.¹⁸⁴ O važnosti kapele svjedoči i susret tada vodećih članova roda, bana Stjepana V. i njegove braće, knezova Ivana II. i Radoslava II. iz 1313. godine. Braća su se ondje sastala pred zagrebačkim biskupom Augustinom Kažotićem i sudcima kako bi se dogovorili oko podjele obiteljskih posjeda i prihoda. Nije u potpunosti jasno što su sve podijeli tada. Spor je nastavljen 1314. godine kada se Babonići ponovno nalaze u kapelici pred zagrebačkim biskupom Augustinom. Tim susretom braća su uspješno riješila problem ubiranja zabranjenih mitnica. Za ovo posredovanje Babonići su cistercitima odužili tako što su cisterciti uspjeli dobiti potvrdu darovnice pokojnog bana Stjepana IV. u kojoj su im darovani posjedi Granja, Bročine i Maje.¹⁸⁵ Ova privrženost Babonića kapelici sv. Nikole u Topuskom sugerira kako im je kapelica možda služila kao zadužbina.¹⁸⁶ U historiografiji postoje indicije kako je zagrebački biskup Stjepan mogao biti izdankom obitelji Babonić. Stjepanova karijera nakon školovanja u Francuskoj započinje na mjestu kancelara kralja Andrije II., da bi 1225. godine postao zagrebačkim biskupom, a zaslužan je za kulturni i gospodarski procvat Zagrebačke biskupije. Za vrijeme

¹⁸¹ Sv. Ana, majka djevice Marije, zaštitnica Bretanije, sretnog vjenčanja i braka, majki i udovica, zaštitnica domaćica i gazdarica...Vidjeti više u Gorys, *Leksikon svetaca*, 49.

¹⁸² Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 188.

¹⁸³ Mladen Aničić, „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 27, Br. 1.,(1994), 29 – 42.

¹⁸⁴ Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 268 – 269.

¹⁸⁵ Isto, str. 270 – 271.

¹⁸⁶ O odnosima Babonića i cistercita usporedi; Kekez, „Plemićki rod Babonića“, str. 270 – 277. i Aničić, „Cistercitska opatija“, 29 – 42.

njegova stolovanja osnovani su brojni samostani, samostanske škole za svećenstvo i laike.¹⁸⁷ Njegova povezanost s Andrijom II. osigurala je povlasticu kojom je utjecaj bana, hercega, velikaša u konačnici i samog kralja na crkvenu zemlju svedena na minimum.¹⁸⁸ Prvi koji Stjepana naziva Babonićem je Kukuljević Sakcinski, doduše ne navodeći izvore. Hrvatski historiografi mišljenja su da je riječ o Kukuljevićevoj pristranosti prema Babonićima,¹⁸⁹ pa je golem uspjeh u Slavoniji automatski pripisao pripadnosti ovome rodu. Iako za to nema jasne potvrde možda je upravo izgradnja cistercijskog samostana u blizini Steničnjaka indicija njegova obiteljskog podrijetla. Biskup Stjepan se, naime, školovao u Francuskoj, središtem ovoga reda te bio bliskim suradnikom Andrije II, glavnog sponzora izgradnje samostana.

Baltazar Alapić je od bana Ivana Korvina dobio Veliki Kalnik, što je doprinijelo vjerskom životu na Kalniku.¹⁹⁰ Kalnik je od 13. stoljeća bio središte arhiđakonata, dok je u naselju Bezovica postojala kapela koja je bila posvećena svetom Brcku. Po dolasku Baltazara započinje obnova te kapele. Kapela je bila obnovljena u kasnogotičkom stilu s ponekim proširenjima, ubrzo nakon obnove središte kalničkog arhiđakonata je premješteno iz crkve Sv. Martina u crkvu Sv. Brcka.¹⁹¹

Dok su biskupi i opati sudjelovali u političkom životu kraljevstva i kao takvi redovito dolazili u kontakt s istaknutim obiteljima i obični svećenici imali su važnu ulogu u svakodnevnom životu plemićkih obitelji. Bilo kao javni bilježnici, savjetnici, moralni autoriteti ili učitelji. Samostanski arhivi donose respektabilan broj ispava koje svjedoče kako su pojedini rodovi bili česti gosti u samostanima. Plemići su kod njih sastavljali oporuke, kupoprodajne ugovore, financijske isprave ili su ih pozivali kao svjedoke u parnicama. Ovisno o moći i ugledu obitelji isprave nalazimo u brojnim crkvenim zapisima u cijeloj Slavoniji. Babonići su se najviše služili Zagrebačkim kaptolom kao

¹⁸⁷ Neven Budak, „Babonić, Stjepan.“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/babonic-stjepan>, pristup 05.06.2024.

¹⁸⁸ Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 312 – 313.

¹⁸⁹ „Stjepan II.“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/58167>, pristup 05.06.2024.

¹⁹⁰ Szabo, *Sredovječni gradovi*, 97.

¹⁹¹ Blagec, „Baltazar Alapić“, 65 – 72.

pouzdanim mjestom javne vjere (*locus credibilis*). Kao primjer ćemo navesti ovjeru isprave Radoslava I. iz 1264. godine u kojoj zagrebački kaptol svjedoči da su Jakov i Stjepko, sinovi Čavlakovi, prodali svoj posjed Kolevrat knezu Radoslavu I.¹⁹² U slučaju Jakome udovice Gašpara Kaštelanovića nastupili su kao ovjerovitelji, naime, Jakoma je svoju posljednju želju na smrtnom odru izjavila privatno svome bratu. On ju je zatim ponovio pred svjedocima, notarom i klerikom Zagrebačke biskupije Benediktom čime je njena posljednja žena stekla svoju pravovaljanost. Zanimljivo je da je u posljednjoj želji pavlinskom samostanu na Gariću ostavila jednogodišnji prihod svog pokojnog supruga, 200 dukata, te svu svoju pokretnu imovinu.¹⁹³ Ovaj pozamašan iznos koji je darovan pavlinima ukazuje nam na povezanost plemića sa samostanom koja je bila državnog karaktera. Pavlini su red koji je nastao u Ugarskoj zbog čega su bili posebno poštovani od aktera društveno – političkog života Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva.

Odnosi plemstva s klerom znali su biti i problematične prirode, pogotovo kad su pitanju granice njihovih posjeda oko kojih su se često sukobljavali i sporili. Čupori su se, primjerice, često sporili sa svojim susjedima pavlinima. Kordijalni među susjedni odnosi iz ranijih stoljeća čini se da su prestali u 15. stoljeću kad je zabilježeno više sporova. Gašpar Čupor, sukobio se s njima zbog (Gornjeg i Donjeg) Kosovca Palačne i Marijaševca, na koje su, tijekom 15. stoljeća obje strane polagale pravo.¹⁹⁴ Sporovi s Čuporima trajali su generacijama i uvlačili su u zagovornike obje strane u spiralu nasilja, a nastavili su se čak i nakon izumiranja obitelji.¹⁹⁵ Iako je Stjepan IV. Čupor oporučno pavlinima darovao poprilične iznose novca i posjede, neke od Čuporovih parnica naslijedio je Tomo Bakač, kome je kralj darovao Čuporove posjede. Obostrane tužbe su podnesene pred Čazmanskim kaptolom i trajale su čitavo desetljeće. Svađe oko međa na plodnoj zemlji, pašnjacima ili šumama redovito su se pretakale u nasilje kojim su obje strane u sukobu pokušavale „osnažiti svoje pravo“, osporiti posjed suparniku i demonstrirati kontinuitet svojih prava, pa su premlaćivanja i otmice

¹⁹² Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 259 – 260.

¹⁹³ Pisk, *Pustinjaci*, 183 – 184.

¹⁹⁴ Isto, 159. – 161.

¹⁹⁵ Vidjeti kronologiju nasilja kod Pisk, str. 243. – 245.

podanika, krađa (ili zapljena, ovisno o perspektivi) stoke, te nanošenje materijalne štete bili čest popratni fenomen sukoba.¹⁹⁶ Zanimljivu situaciju oko posjeda nalazimo kod obitelji Babonić i zagrebačkih kanonika oko Medvedgrada. Događa se u trenutku kada je zagrebačka crkva u vrlo nepovoljnom položaju jer je okružena velikaškim posjedima. Crkva zato pokušava na sve načine ojačati crkvenu zemlju, pa se uz podršku biskupa iz Ugarske javlja papi kako bi podsjetili kako bi posjed Medvedgrad trebao pripadati biskupiji, a ne Babonićima. Iako zagrebačka crkva nije zadovoljna što Babonići drže Medvedgrad, biskup Augustin ističe kako su tadašnji ban Stjepan Babonić i njegova braća biskupovi časni kumovi.¹⁹⁷ Ban Stjepan naglašava kako mu je održavanje grada iznimno skupo, ali obećava vratiti Medvedgrad ako mu refundiraju novac kojim ga je platio. Ovaj primjer Stjepanove dobre volje da im vrati posjed možda ima veze s kumstvom koje ističe biskup. Unatoč dobroj volji Babonića, crkva nije povratila Medvedgrad jer biskup je ponudu odbio vjerojatno zbog skupog održavanja i velikog iznosa refundacije.¹⁹⁸

IV. 3 Obiteljske veze i prijateljstva

Plemići su vrlo jasno birali s kim će sklapati svoja prijateljstva i kako će ih očuvati. Prijateljstva i poznanstva su, poput ugleda i utjecaja, nevidljivi, teško mjerljivi, ali svakako prisutan i važan čimbenik političkog kapitala u zajednici. U srednjovjekovnom svijetu u kojemu je vlast bila personalna, poznanstva i veze bili su od neizmjerne važnosti za širenje doseg vlastite moći i utjecaja. Kako onda definirati prijateljstva i objasniti njihovu ulogu u društvu, kako postaviti granice prijateljstva, savezništva pa čak i ne prijateljstva, te gdje u povijesti tražiti početke prijateljstva.¹⁹⁹ U današnjem modernom društvu prijateljstvo možemo opisati kao povezanost s osobom ili više njih koja se temelji na zasluženom povjerenju i komunikaciji zbog zajedničkih pogleda na svijet, osjećaja pripadnosti što dovodi do razvoja emocionalne veze. Srednjovjekovna prijateljstva ipak su više okrenuta međusobnom pomaganju i

¹⁹⁶ Isto, str. 159. – 184. Kronologiju nasilja vidjeti na str. 240. – 241.

¹⁹⁷ Klaić, *Povijest Zagreba*, 333.

¹⁹⁸ Isto, 334.

¹⁹⁹ Kako se definira prijateljstvo i kako su ga vidjela antička društva vidjeti u; Lars Hermanson. *Friendship, Love, and Brotherhood in Medieval Northern Europe, c. 1000 – 1200*. (Brill, Leiden, 2019.), 20 – 37.

osobnom probitku nego emocionalnoj povezanosti.²⁰⁰ Prijateljstvo u srednjem vijeku uvelike oblikovano geografskom i statusnom pripadnošću pojedinca.²⁰¹ Slavonski plemići su prijateljstva osim već spomenutih razloga sklapali i kao sredstvo osiguranja u odnosima s kraljem, a pogotovo kad je riječ o vladarima strane krvi, pa i jezika poput Anžuvina, Luksemburgovaca, Habsburgovaca ili Jagelovića. Dolazak nove dinastije unosi nesigurnost u postojeću hijerarhiju, pa se snažnim međusobnim vezama pokušavalo stvoriti zajedničku frontu prema kralju. U posebnom problemu našli su se kada je Karlo Robert slamao moć velikaša oduzimajući im posjede. Kako bi ih oslabio u zamjenu za oduzete posjede često im je davao manje posjede nego što su bili oni oduzeti.²⁰² Naravno, postoje i primjeri jako dobre povezanosti plemića s kraljem što je govorilo i o omjeru snaga između obitelji. Većina plemića održavala je dobre odnose s kraljem koji je ipak bio izvor svih privilegija i službi, pa možemo reći kako su mudri predstavnici moćnih obitelji vješto odmjeravali kada i u kojoj mjeri se treba okrenuti politici jačanja veza sa sebi jednakima, a kada se držati isključivo kralja. Prijateljstva, odnosno savezništva omogućuju nam praćenje omjera snaga i mreža utjecaja u društvu. Osim toga, oligarsi su koristili sustav familijara, ugarskog odgovora na zapadni vazalni sustav. Iako je ova institucija specifična prvenstveno za Ugarsku, prisutna je i u našim krajevima, Martin Rady usporedio ju je sa sustavom znanim kao „bastard feudalism“ u Engleskoj.²⁰³ Pojedine bogatije obitelji često su u svom posjedu imale više utvrđenih gradova kojima sami nisu mogli efikasno upravljati zbog nedovoljnog broja odraslih i sposobnih članova u svom kućanstvu. Taj su nedostatak premošćivali svojevrstnim zapošljavanjem nižeg plemstva koji bi stupali u njihovu službu kao familijari, ljudi od povjerenja koji su, za novčanu naknadu, vršili upravne i vojne službe u njihovim udaljenim gradovima. Ovaj sustav najčešće se naziva *familiaritas* i uključuje niz različitih političkih funkcija (kaštelan, sudac...) preko kojega velikaši osiguravaju profesionalnu upravu nad svojim posjedima.²⁰⁴ Iako je novčana naknada bila temelj

²⁰⁰ Model srednjovjekovnog prijateljstva razradio je Julian P. Haseldine u svom članku „Friendship Networks in Medieval Europe: New models of a political relationship“, *Amity: The Journal of Friendship Studies*, Vol. 1, br. 1, (2013), 69 – 88. Osim što postavlja model kako promatrati prijateljstva, donosi svojevrstan pregled studija koje su pisane na ovu i sličnu tematiku.

²⁰¹ Vidjeti više u; Hermanson, *Friendship*, 41 – 80.

²⁰² Engel, *The Realm*, 130 – 134.

²⁰³ Rady, *Nobility*, 110.

²⁰⁴ Isto, 110.

ugovornog odnosa između gospodara i familijara i ugovor su obje strane mogle raskinuti, javlja se jačanje veza između velikaša i nižih plemića koje su znale potrajati generacijama, u nekim slučajevima oni stvarno postaju i proširena obitelj (*familia*).²⁰⁵

U daljnjem radu predstaviti ću dva primjera sklapanja prijateljstava, gdje možemo uočiti kako su ta prijateljstva imali utjecaja na političku sudbinu pojedinca, a zatim bračnim strategijama pojedinih obitelji.

Kod obitelji Grebenski pronalazimo zanimljiva savezništva koja su se pozitivno odrazila na njihov razvoj. Njihov član Grdun je u sukobu Babonići/Gut – Keldi/Gisingovci odabrao podržati Baboniće. Grdun se nalazio u njihovoj pratnji kada ponovno sklapaju mir 1280. godine u Ozlju. Zagrebački je biskup 1289. godine Grduna postavio za kaštelana u utvrdi Garić,²⁰⁶ upravo u vrijeme banovanja Babonića, pa se može zaključiti kako mu se savezništvo s Babonićima isplatilo. Grdun je kupio zemlju u blizini današnjeg Ivanić Grada, a zatim je imenovan biskupovim kaštelanom u utvrdama Medvedgrad i Blaguš u kojoj je imao priliku vršiti i službu suca.²⁰⁷ Ovo je bio tek početak savezništva koje će sklapati Grebenski. Nakon što se na prijestolje 1290. godine popeo Andrija III. Mlečanin, Grdun je otišao na kraljev dvor i zapostavio dobre odnose koje je imao s biskupom. Kao potvrdu svoje vrijednosti Grdun je kralju predao Medvedgrad, a njegov brat Vukoslav Kalnik. Zbog toga je zagrebački biskup izgubio obje utvrde što je dovelo do zahlađenja odnosa između obitelji i biskupije. Nedugo nakon njihova dogovora s kraljem biskup Mihovil je nekom plemiću darovao posjed, radi se o posjedu pokraj Ivanića koji je kupio Grdun nakon što je imenovan kaštelanom Medvedgrada.²⁰⁸ Grebengrad su nakon Grdunove smrti naslijedili njegov sin Ivan i Vukoslavovi sinovi Hektor i Punyk. Hektor Grebenski povećao je obiteljski posjed kupovinom posjeda Zamlaka (okolica Varaždina) 1324. godine.²⁰⁹ Vidljivo je kako su

²⁰⁵ Rady temeljito objašnjava familijare, vidjeti više u *Nobility*, 112 – 126.

²⁰⁶ Szabo, *Sredovječni gradovi*, 106.

²⁰⁷ Antun Nekić, „Društvene mreže i uspon oligarha: primjer Babonića (od 1270 – ih do 1320 – ih)“, *Historijski zbornik*, vol. 70., no.1., (2017), 1 – 34.

²⁰⁸ Radauš, „Obitelj Grebenski“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>, pristup 28. 02. 2024.

²⁰⁹ Marijana Korunek, „Utvrda Grebengrad kod Novog Marofa“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36 – 2012, (2014), 67 – 83.

Grebenški generacijama imala problema s vlasništvom svojih posjeda. Jedan od primjera je i Hrašćina koju im je oteo tadašnji slavonski ban Mikac i to upravo zbog loših međusobnih odnosa. I ovaj je posjed obitelji vratio kralj Ludovik I., i to sinovima župana Puneka, Petru i Lorandu. Petar je vjerno i uspješno služio u kraljevoj vojsci u ratu s Venecijom (1356. – 1358.) čime je vjerojatno povratio Ludovikovu naklonost i ponovno vratio obitelji utvrdu Greben.²¹⁰ Grebenški se nisu tijekom generacija uspinjali na društvenoj ljestvici poput nekih drugih slavonskih obitelji. Razlog tomu vjerojatno su bili stalni sukobi koje su vodili oko osporavanih posjeda , ali i razmirice unutar obitelji. U godinama koje su uslijedile u godina koje su uslijedile iz svojih ruku gubili posjed za posjedom. Grofovi Celjski im oduzimaju njihovo sjedište Greben sredinom 15. stoljeća i daju ga u ruke svom kapetanu Janu Vitovcu.²¹¹ Pokušaji povrata nisu urodili plodom, čak su i pojedini članovi obitelji prodali svoje udjele Vitovcu. Dio imanja oko Grebena ostao je u rukama nekih Grebenskih, nije točno poznato kojih, ali se kasnije taj dio zemlje preko ženske linije našao u rukama plemića Humskih.²¹²

Demetrije II. Čupor jedan je od trojice sinova poznatoga Pavla Čupora, koji je svoju karijeru započeo kao kanonik kaptola u Erdeljskom Biogradu (mađ. Gyulafehérvár, rum. Alba Iulia). Po povratku kući 1438. godine postaje kninskim biskupom. Godine 1440. ga je kralj Vladislav I.(III.) Jagelović (1440. – 1444.) imenovao zagrebačkim biskupom.²¹³ Upravo je to imenovanje pokrenulo niz događaja na koje će uvelike utjecati Demetrijev ugled i ugled njegove obitelji. Naime, odabir njega kao biskupa nije naišlo na odobravanje svih utjecajnih u njegovom okruženju, pa se tako vrlo brzo stvorio otpor prema njemu kao biskupu. Vladislav Jagelović ga je imenovao biskupom bez da se oko toga dogovorio s papom, papa nije pružio svoju podršku zato što je za papu prikladniji kandidat bio Benedikt de Zoli, kojeg je papa ranije imenovao

²¹⁰ Isto, pristup 28.02.2024.

²¹¹ Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi*, 81.

²¹² Ranko Pavleš. *Križevački, kalnički i vrbovečki kraj u srednjem vijeku*. (Meridijani: Koprivnica, 2020), 307 – 308.

²¹³ Franjo Emanuel Hoško, „Demetrije Čupor“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4185> (pristup 15.11.2023.)

zagrebačkim biskupom.²¹⁴ Upravo je ovo neslaganje u odabiru biskupa između kralja i pape bio početak Demetrijeve borbe za isto. Ovoj delikatnoj situaciji pridružili su se Demetrijevi utjecajni prijatelji koje je stekao u vremenu svojega obrazovanja. Demetrije Čupor bio je u vrlo dobrim odnosima s Ivanom Hunyadijem (János Hunyadi, o. 1407. – 1456.), a onda i s Ivanom Vitezom od Sredne (o. 1408. – 1472.) kojega su obiteljske veze povlačile ka Moslavini. Dvojica utjecajnih prijatelja zalagali su se za njegovo imenovanje za zagrebačkog biskupa. Prividan rasplet ove borbe započinje kada su se papa Eugen IV. (1431. – 1447.) i Vladislav Jagelović sukobili oko izbora novog biskupa. Papa je nešto prije svoje smrti potvrdio Demetrija za zagrebačkog biskupa, dok je spomenutog Benedikta premjestio na mjesto kninskog biskupa.²¹⁵ Papu Eugena IV. naslijedio je papa Nikola V. (1447. – 1455.) kod kojega se Demetrije uputio kako bi dobio potvrdu svoje biskupske stolice, međutim, tada se javlja Zagrebački kaptol koji pismom poručuje papi kako je bilo kakvo imenovanje Demetrija Čupora za njihova biskupa protiv njihovih želja i potvrde.²¹⁶ Protivljenje Zagrebačkog kaptola unosi nemir kako u crkvene tako i u političke krugove Kraljevstva, situacija je to koja dovodi do pljačkanja, neslaganja i vrlo čestih šteta na posjedima Zagrebačke biskupije, stoga je papa Nikola V. u travnju 1451. godine ponovno postavio Demetrija za zagrebačkog biskupa, a njegova protivnika Benedikta za kninskog. Ta podjela se činila kao konačan kraj ovih dugogodišnjih razmirica, no, Benedikt isto ima moćne i utjecajne prijatelje. Benedikta su na mjestu zagrebačkog biskupa željeli vidjeti grofovi Celjski, Zagrebački i Čazmanski kaptol kao i svećenstvo, stoga ne čudi činjenica da je Benedikt odbio mjesto kninskog biskupa.²¹⁷ Kada je 1453. godine Benedikt preminuo bilo je za očekivati kako će Demetrije napokon postati biskup bez protivljenja, međutim, za njega započinje desetljeće ponovne borbe za isto, ovaj put s drugim kandidatima. Za mjesto zagrebačkog biskupa uz Demetrija pojavila su se još dva moćna kandidata, kancelar Baltazar iz Radovoljice i opat Pannongalme Tomo de Debernete. Kraj ove situacije nazirao se kada je opat Tomo zatražio premještaj u Nitratsku biskupiju što je Demetrije

²¹⁴ Tomislav Matić, „The Expulsion of Germans from the Chapter of Zagreb in 1458.“, *Povijesni prilozi*, vol. 39, br. 59., (2020), 123 – 140.

²¹⁵ Maček, „Rod biskupa Demetrija Čupora,“ 277-278.

²¹⁶ Dražen Kovačević, „Srednjovjekovne župe u Moslavini“, u: Slavica Moslavac (ur.), *Zbornik Moslavine III*, Kutina, Muzej Moslavine, 1993. – 1994., 43 – 67.

²¹⁷ Klaić, *Povijest Zagreba*, 347.

iskoristio kako bi ubrzao svoje imenovanje zagrebačkog biskupa. Tada je imenovan biskupom od strane pape Pia II. (1458. – 1464.) i to uz posredovanje kralja Matije Korvina (1458. – 1490.). Nedugo nakon imenovanja Demetrija, Matija Korvin odlučuje za zagrebačkog biskupa progurati Osvalda Thuza. Koji je točno razlog ove Korvinove odluke nije potpuno jasno. Ako uzmemo činjenicu da je Demetrije bio vrlo blizak prijatelj s njegovim ocem Ivanom Hunydiyem, koji je preminuo samo dvije godine prije ovih događaja za pomisliti je kako je Matija htio ispoštovati svog oca. Također, ostaje i mogućnost da je ovo bio čisti politički potez, gdje je Matija vidio bolje prilike s mlađim i energičnijim Thuzom na mjestu biskupa. Ova saga završava Demetrijevim premještanjem na stolovanje u Đer (Győr), gdje umire 1480. godine.²¹⁸

Iako su bračne zajednice zahtjevne za opisivanje i praćenje, one nam ipak donose neke zanimljive podatke o stanju društva. Nije bila rijetkost da se brakovi plemića sklapaju posredovanjem kralja, bana ili nekog drugog dužnosnika, a mogli su poslužiti i za smirivanje tenzija i sukoba te pomirenje među obiteljima. Brakovi su korišteni kako bi se proširio teritorijalni doseg nečije moći, sklopila utjecajna savezništva i kako bi se očuvala loza.

Petar Kaštelanović je oženio Anu od roda Pekri, bio posinjen i u vlasništvo dobio posjede, a njegovi će se nasljednici na području Slavonije zadržati jako dugo. Oženivši se u ovu moćnu obitelj stekao je potpuno novi status jer je od kraljevskog viteza bezemljaša postao slavonskim plemićem. Za istaknuti je i činjenica kako Petar nije preuzeo obiteljsko ime svoje supruge, iako su ga njen otac i stric posinili, već je imenovan po posjedu kojega je dobio, što je rezultiralo nastankom potpuno nove obiteljske loze s Petrom koji je, iako nije bio krvni srodnik roda, naveden kao potomak Nikole od Sv. Duha. Ana i Petar imali su četiri sina od kojih su dvojica imali muške potomke. Njihov sin Mirko bio je zagrebački kanonik, a za najmlađeg im se sina Nikolu navodi kako je od poznatog potomstva imao samo jednu kćer.²¹⁹ Sinovi Ladislav i Stjepan Adam imali su potomke i od njih dvojice nastaju dvije grane Kaštelanovića

²¹⁸ Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački“, 269 – 300.

²¹⁹ Mirko umire nakon 1378., Nikola nakon 1402. godine.

(Starija i Mlađa).²²⁰ U starijoj grani valja istaknuti Jurja koji je za prvu ženu imao Helenu, kćer Karla Kurjakovića Krbavskog. Ovako prestižan brak istaknuo ga je od ostalih članova svoje obitelji. Njegova druga žena bila je Eufrozina Ostfi od Ason Falve, podrijetlom i statusom na njegovoj razini. Njegov sin nije uspio kapitalizirati majčin status, već je oženio djevojku istog ranga kao i njegov otac. Ladislav i Gašpar, otac i sin iz starije grane Kaštelanovića za žene su uzeli pripadnice obitelji od Brštanovca, Ladislav Ružu, a Gašpar kao drugu suprugu Jakomu. Ana i Margareta (sestre iste generacije) iz mlađe grane bile su udane iza Ivana i Petra Bočkaja.²²¹

Poznato je kako je Nikola II. Pekri bio kraljičin dvorski vitez, međutim njegova povezanost s kraljicom bila je još i veća. Tome najbolje svjedoči njezina oporuka iz 1380. godina u kojoj Nikola nosi titulu kraljičinog suca Kumana (*iudex Cumanorum nostrum*), te ga se navodi kao izvršitelja kraljičine oporuke. Uz njega, kao izvršitelji se navode kraljev rizničar i nekoliko crkvenih osoba. Zanimljivo je da se u oporuci našlo i ime Klare Pekri, kojoj je kraljica Elizabeta ostavila nekoliko stvari. Najvrijednije od svega je selo Derze (pokraj Virovitice), kočiju sa šest konja, 40 srebrenih maraka i jedan brevijar, kojeg se nakon Klarine smrti treba predati samostanu Blažene Djevice u Staroj Budi. Postavlja se pitanje tko je bila Klara i kako se uspjela naći u kraljičinoj oporuci. Antun Nekić u svojoj je disertaciji pokušao odgonetnuti tko je Klara i kakve je veze imala s Pekrijima. Niti jedan od tragova koje je pokušao slijediti nije dao precizan odgovor o tome tko je, niti kako se našla u tako velikoj naklonosti kraljice. Na kraju, Nekić daje svoje mišljenje kako je Klara mogla biti kćer Nikole II., te kako se zbog njegova utjecaja na dvoru uspjela naći u blizini kraljice Elizabete.²²² Osim Nikole II., navodi se kako je i njegov brat Stjepan I. bio u naklonosti kraljice jer je neko vrijeme bio dvorski vitez. Čini se kako je u slučaju obitelji Pekrij pad na društvenoj ljestvici započeo zbog bračnih veza koje su imali s obitelji Horvat. Naime, braća Nikola II. i Stjepan I oženili su sestre iz kuće Horvat, obitelji koja je bila vrlo bliska s kraljem Ludovikom. Nesreća za Pekrije bili su događaji koji su uslijedili nakon njegove smrti, kada je dolaskom Žigmunda Luksemburškog (1368. – 1437.) poremećena ustaljena

²²⁰ Jurković, Maček, *Rodoslov*, 34 – 35.

²²¹ Isto, str. 240.

²²² Nekić, „Plemićki rod Tetenj“, 68 – 70.

ravnoteža na dvoru i u odnosima plemićkih obitelji. Iako ne postoji dokaz kako su članovi obitelji Pekri sudjelovali u uroti na strani Horvatovih ipak im se na teret stavlja nekoliko zločina. Među tim optužbama našlo se okretanje protiv Žigmunda, dovođenje Ladislava Napuljskog u Zadar i njegovu lažnu krunidbu. O ovim optužbama saznaje se iz Žigmundove isprave, gdje se navodi kako su unatoč ponuđenoj milosti i prilike za oprost nastavili raditi protiv njega zbog čega je kralj oduzeo posjede Pekrijima i dao ih Ivanu Marotu.²²³ Po svemu sudeći, čini se kako su bračne veze s Horvatima probudile sumnju u vjernost obitelji, a da su izolirani slučajevi doveli do toga da obitelji izgubi vladarsku naklonost. Još je jedna generacija Pekrija imala sličnu ženidbenu strategiju, Nikolini sinovi su također za žene uzeli djevojke iz iste obitelji, obitelji Peć, doduše ovaj put ne sestre, već rođakinje.²²⁴

Babonići su primjer nadržavanja lokalne sredine jer su oni u skladu sa svojim percipiranjem i željenim statusom bračne drugove počeli tražiti izvan granica regije. Prvorođeni sin bana Stjepana IV., je početkom 1287. godine oženio neimenovanu kćer bosanskog bana Prijezide. Točan mjesec sklapanja braka nije poznat, ali poznato je kako je ban Prijezid 8. svibnja 1287. godine darovao župu Zemljanik na Vrbasu kao miraz mužu svoje neimenovane kćeri.²²⁵ Kekez smatra kako je ovaj brak sklopljen zbog povezivanja s moćnim bosanskim banom Prijezidom, te kako bi se ostvarila kontrola nad važnim srednjovjekovnim putem doline rijeke Vrbas, posebice jer je knez Radoslav I. (brat Stjepana IV.) 1285. godine imenovan banom susjedne Vrbaške županije.²²⁶ Jasnije jačanje veza izvan kraljevstva vidimo njihovim povezivanjem sa zapadnim susjedima. Radi se o goričko – tirolskim knezovima, Ivan I.(1278. – 1334.) oženio se sestrom (1309. godine ili ranije) grofova Henrika II. i Alberta III., Ivana se 1309. godine ističe kao šogora goričko – tirolskog kneza. Nadalje, isprava iz 1360. godine donosi podatak kako je Pavao od Krupe (1321. – 1381.) bio oženjen sestrom goričko – tirolskih

²²³ Isto, 73 – 76.

²²⁴ Isto, 168 – 169.

²²⁵ Prijezida I. (1250. nakon 1287.) nasljednik je i rođak bosanskog bana Mateja Ninoslava, smatra se osnivačem moćne dinastije Kotromanić. Vidjeti više: „Kotromanić“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kotromanici>, pristup 31.08.2024.

²²⁶ Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 220.

knezova Henrika III. i Mainharda VII. Baboniće možemo povezati sa grofovima Otonom VI. i Fridrikom II. Ortenburškim i to preko isprave iz 1352. godine, u kojoj se navodi njihova sestra kao supruga Dionizija II. Krupskog. Nastavak ove ženidbene politike s moćnim obiteljima vidimo i u sklapanju brakova s obitelji Frankapan.²²⁷ Za velik broj članova ove obitelji nisu poznati supružnici, stoga ne možemo sa sigurnošću tvrditi o kakvoj je bračnoj politici riječ. Primjerice, Nikola IV. je za ženu imao pripadnicu nižeg plemstva, što može indicirati da je bilo još njihovih članova koji su postupali isto kako bi uspostavili bolju političku kontrolu u svojoj sferi.²²⁸

Pálosfalvi govori o fenomenu dugoročnih bračnih trendova.²²⁹ Pod time smatra kako plemićke obitelji za supružnike redovito odabiru članove iste obitelji. Slično uočava i Fügedi koji primjećuje kako su članovi iste generacije obitelji Elefánthy ženili djevojke iz iste obitelji.²³⁰ Sličnosti s ovim trendom nalazimo kod Kaštelanovića i Pekrija koji uzimaju žene iz iste obitelji, te ponovno kod Kaštelanovića koji udaju kćeri u istu obitelj. Valja naglasiti kako je navedeni broj supružnika premali da bi mogli iznijeti opširan zaključak o ženidbenim strategijama promatranih obitelji. Kod Čupora ne znamo puno o ženidbenim vezama, o tome gdje su udavali kćeri ne znamo skoro ništa, jedini primjer koji imamo je Katarina, sestra posljednjeg Čupora, Stjepana VI. koja je bila udana za Mihovila de Dechu. Obitelj koja im je bila slična po prestižu. Dolazak Nelipčića od Dobre Kuće u Slavoniju bio je pod neobičnim okolnostima i jedan su od razloga zašto se ova obitelj našla u ovom radu. Kralj Ludovik I. (1326. – 1382.) odlučio je bosanske velikaše podvrći svojoj vlasti. Kako su mu moćne bosanske velikaške obitelji pružile snažan otpor, odlučio je brakom s Elizabetom Kotromanić, kćerkom bosanskog bana Stjepana II., ojačati svoj utjecaj u Bosni.²³¹ Među velikašima koji su mu zadavali probleme bili su i Hrvatinići, stoga je jedan njihov ogranak preselio u Križevačku županiju. Udaja kćeri Ladislava Grebenskog za Baltazara Battyánya,

²²⁷ Vidjeti rodoslov u *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, iza strane LXVIII.

²²⁸ Kekez, „Plemićki rod Babonića“, 223.

²²⁹ Pálosfalvi, *The Nobile Elite*, 390.

²³⁰ Fügedi, *The Elefánthy*, str. 102 – 103.

²³¹ Pejo Čošković, „Elizabeta“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/elizabeta>, pristup 05.05.2024.

označio je ulazak obitelj Battyány u Slavoniju. Svi Baltazarovi sinovi obnašali su visoke dužnosti, a Franjo je čak bio i banom Slavonije, te su se ženili imućnim djevojkama.²³²

Ženidba sinova i udaja kćer bila je vrlo važan zadatak svakog roda, jer osim što su se time povezivale dvije obitelji, brakovi su ukazivali na njihovu moć i bogatstvo. Na brakove je kao i na sve drugo u životu plemića utjecalo stanje političke vlasti, plemići su zato morali biti spretni i domišljati kako bi očuvali obiteljski utjecaj i bogatstvo.

²³² Radauš, „Obitelj Grebenski“, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>, pristup 01.09.2024.

V ZAKLJUČAK

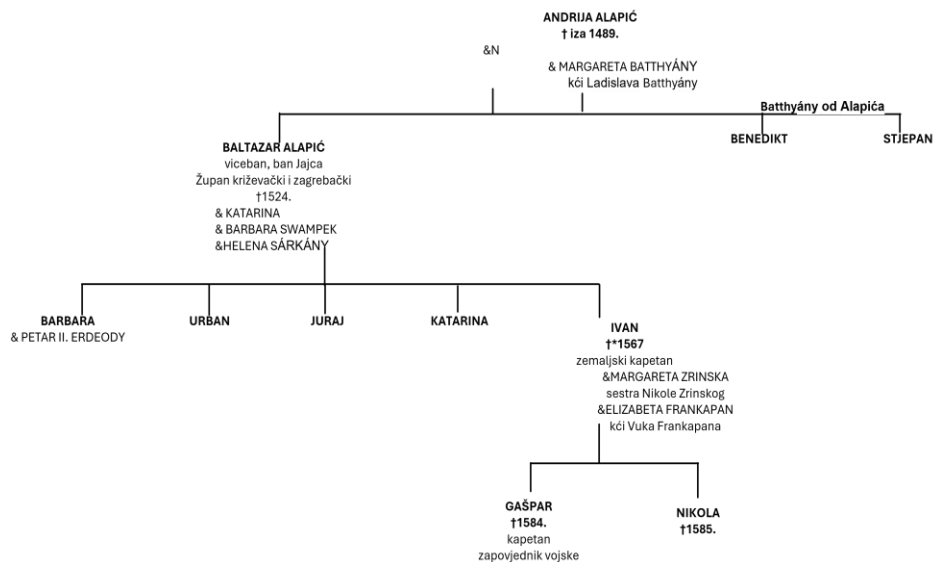
U današnje vrijeme srednjovjekovnom dobu često se dodaje pridjev mračan i nije rijetkost da ga se doživljava dosadnim, međutim, ako je srednjem vijeku suditi prema životima pojedinaca i obitelji kojima se bavi ovaj rad možemo bez imalo zadržke reći kako su mu sve te etikete nepravedno dodijeljene. Jednom kada se zagrebe malo dublje ispod površine otkriva se dinamičan svijet prepun zanimljivih pojedinačnih i obiteljskih sudbina koje nam donose sliku jednog kompleksnog razdoblja. Srednjovjekovna Slavonija prepuna je takvih primjera, a sudbine pojedinaca i obitelji bacaju svjetlo na to „mračno doba“. Političko stanje u kraljevstvu jedan je od najvažnijih čimbenika koji su utjecali na život plemića i njihovih obitelji budući da su zbog svog plemićkog statusa bili prisiljeni aktivno sudjelovati u političkom životu. Taj je status bio definiran vlasništvom nad zemljom koja je određivala i njihovo mjesto na društvenoj ljestvici. Biti plemićem nije bio jednostavan zadatak jer su osim posjeda morali održavati veze s kraljem i plemićima sebi sličnoga ranga, ali i ugled u zajednici. Taj im je ugled omogućavao ostvarivanje svojih ambicija u društvu, odnosno nametanje svoje volje. Kako Slavonija spada u „zemlje brojnoga plemstva“ nije iznenađujuće da su se na njenom tlu izmjenjivale mnoge plemićke obitelji čije sudbine ponekad možemo pratiti generacijama i stoljećima. U promatranom razdoblju neke od slavonskih obitelji odigrale su ključnu ulogu u političkom razvoju Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva.

Iz ovoga rada razvidno je kako su se slavonske velikaške obitelji u promatranome razdoblju, po svemu sudeći ubrajali u zavidne rodove ugarsko hrvatskog plemstva. Održavali veze sa sebi jednakim rodovima u susjedstvu, te se trudili živjeti u skladu sa svojim percipiranim i stvarnim statusom. Što je još važnije bili su i prihvaćeni kao takvi od strane drugih velikaša. Ne smijemo zanemariti i niže plemstvo koje je obavljalo lokalne dužnosti ili su bili u službi familijara. Ovaj rad dotaknuo se samo jednog manjeg dijela kompleksnog mozaika hrvatskog i slavonskog plemstva, ali ono što je sasvim jasno je da je srednjovjekovno slavonsko plemstvo plodno tlo za buduća istraživanja.

VI PRILOG

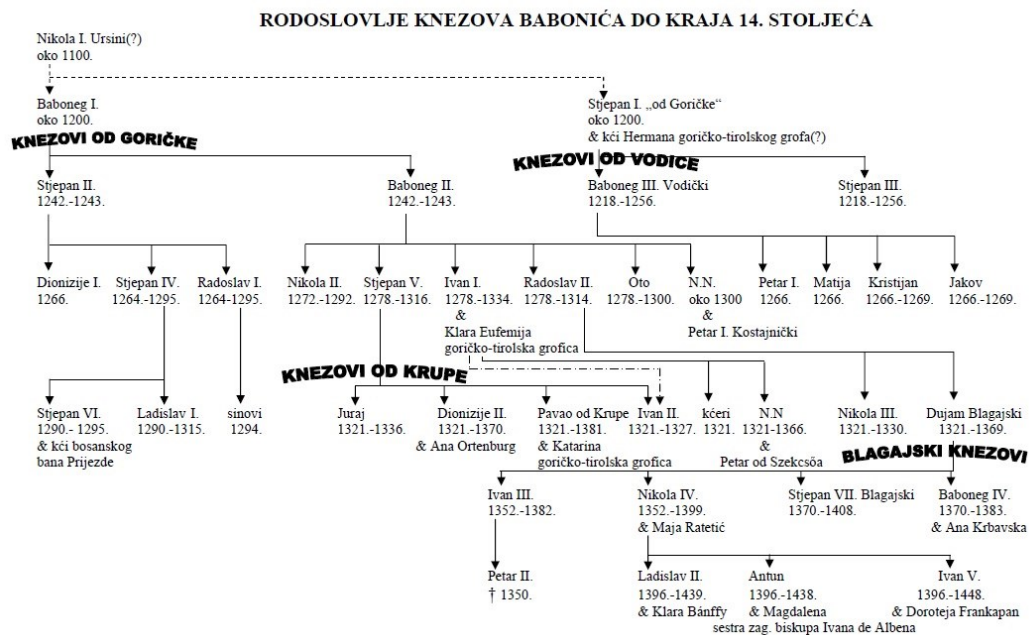
V.1 Rodoslovlja obitelji

Obitelj Alapić.²³³

²³³ Ne postoji temeljita studija o ovoj obitelji, time ne postoji ni detaljan rodoslov, ovaj rodoslov izrađen je na temelju dostupne literature korištene u radu i nije potpun.

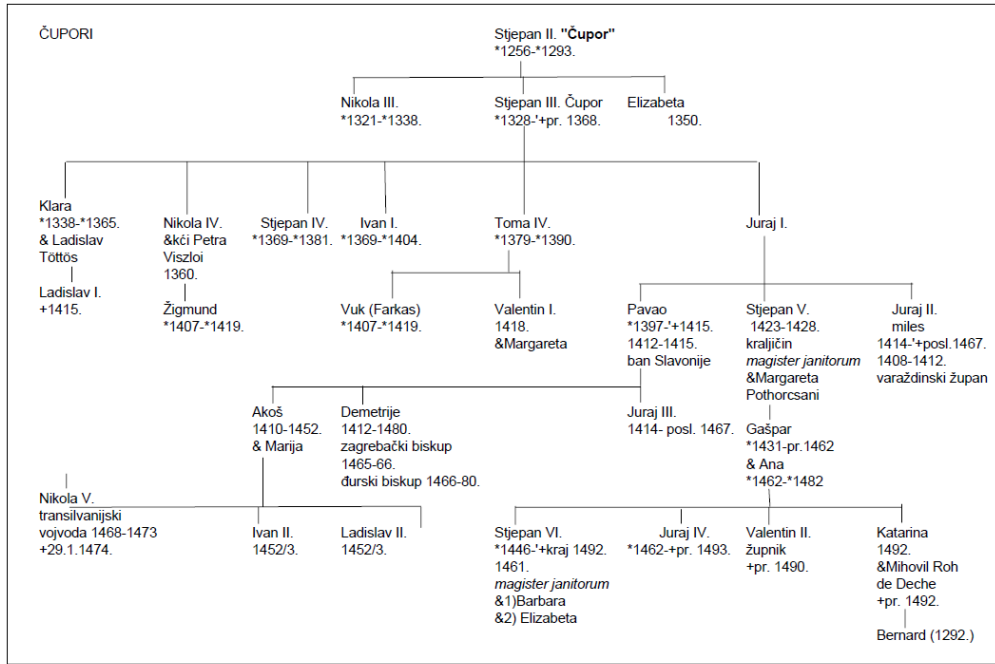
Obitelj Babonić.²³⁴

Obitelj Čupor.²³⁵

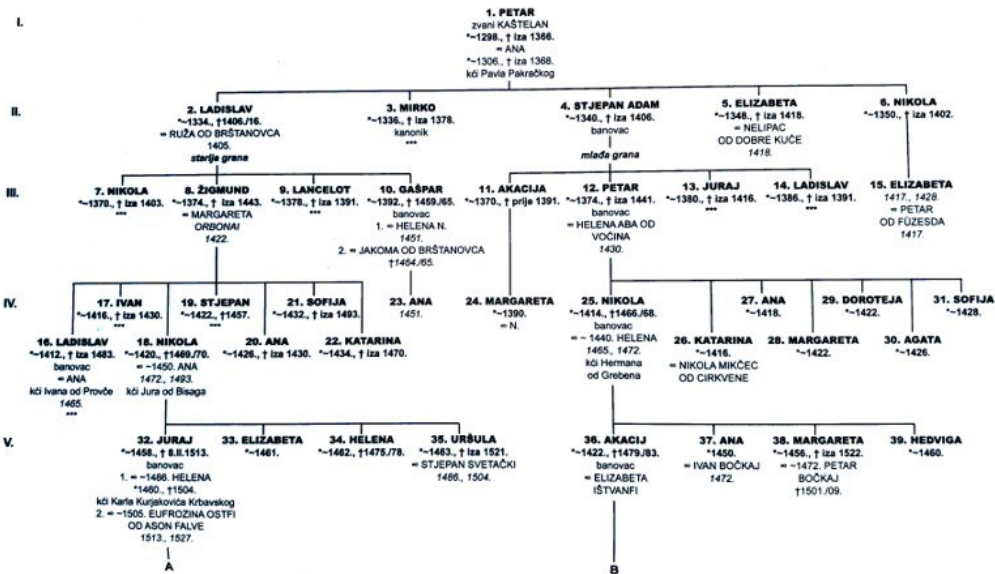
²³⁴ Kekez, „*Plemićki rod Babonića*“, 172. Valja naglasiti kako se autor Babonićima bavi do kraja 14. stoljeća, te kako u rodoslovu navodi da je Doroteja Frankapan (kćer Nikole Frankapana) bila supruga Ivana V., međutim, u *Codex diplomaticus comitum de Blagay* vidimo kako je Ivan IV. za suprugu imao Doroteju, koja će kasnije kao njegova udovica postati suprugom Martina Frankapana. Supruga Ivana V. najvjerojatnije je bila unuka kneza Nikole Frankapana (kćer Bartola IX.)

²³⁵ Nikolić Jakus, „Obitelj Čupor Moslavački“, 269 – 300.

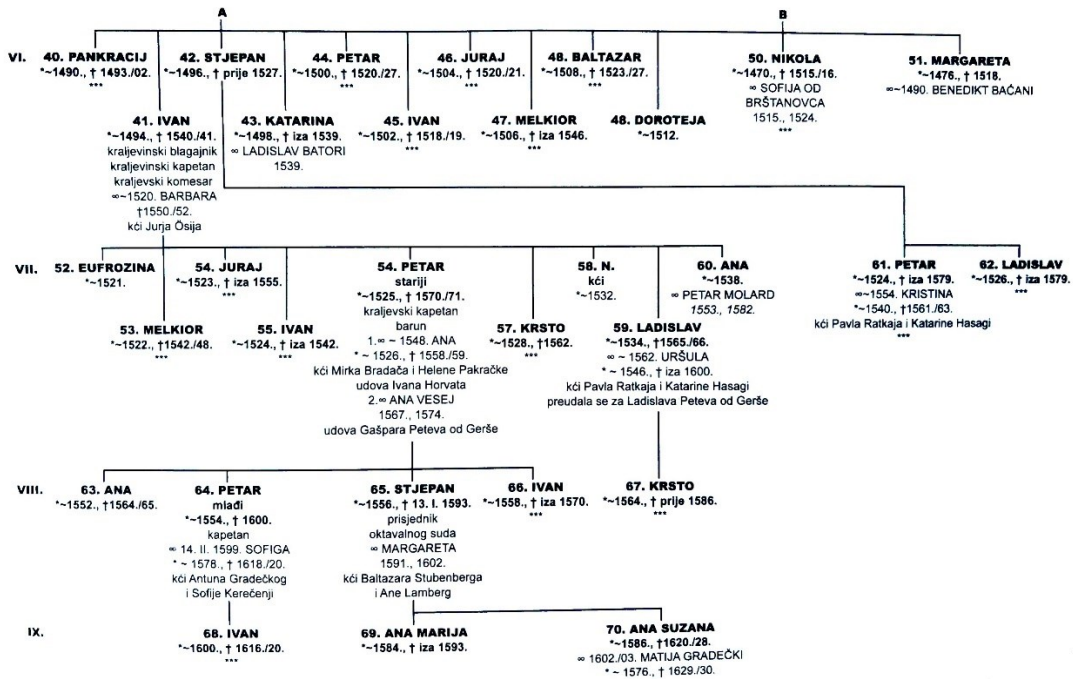
Obitelj Kaštelanović.²³⁶

RODOSLOVNA TABLICA 1

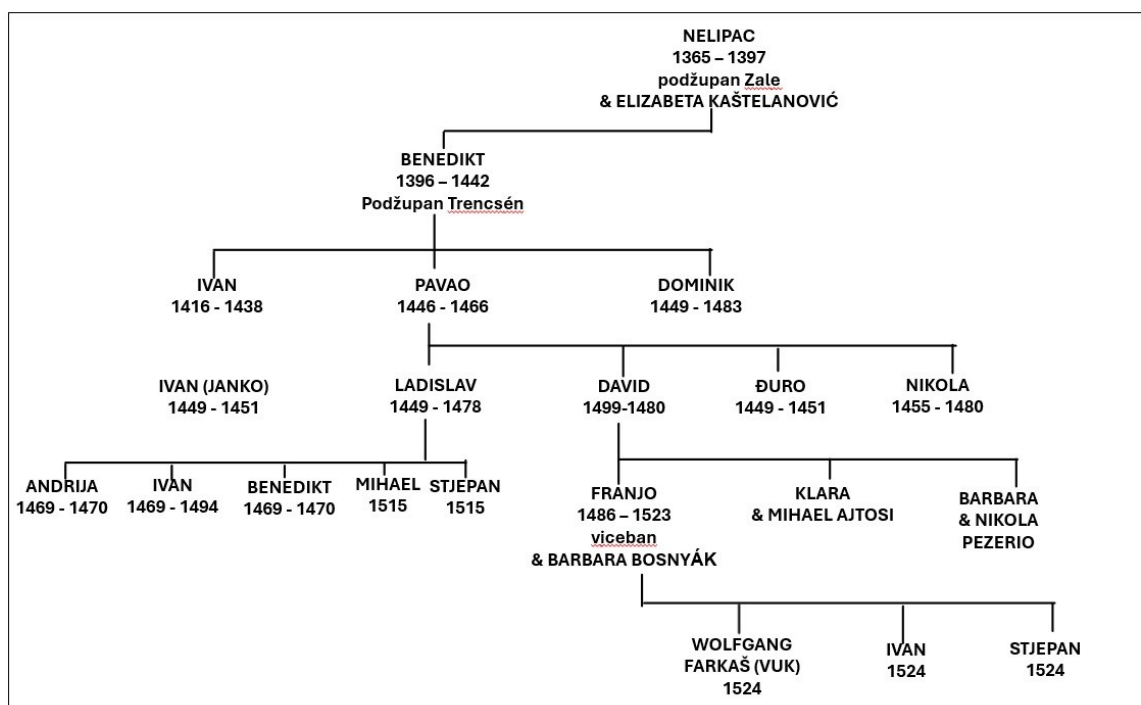
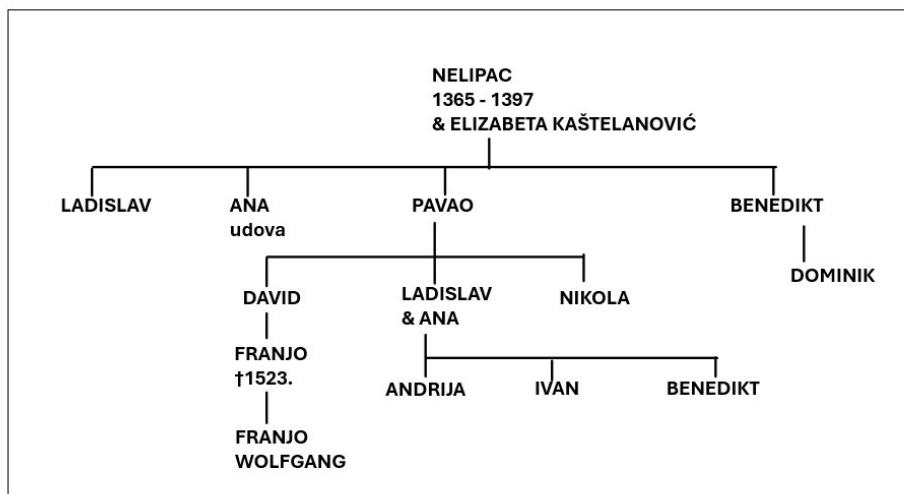

²³⁶ Jurković, Maček, *Rodoslov*, 240 – 241.

RODOSLOVNA TABLICA 2

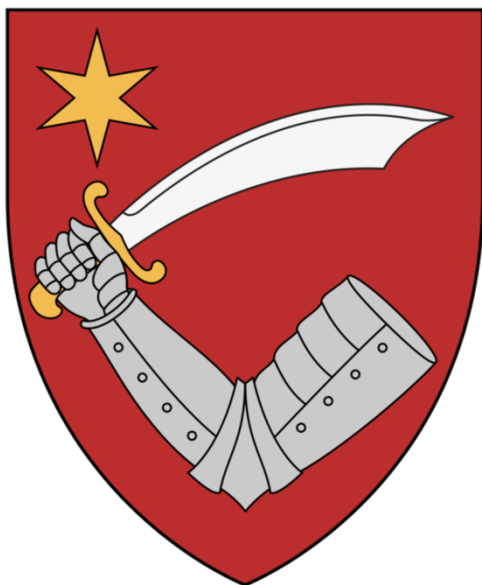

Obitelj Nelipčić od Dobre Kuće.²³⁷

²³⁷ Prvi prikaz izrađen je po uzoru na Szabu, dok je drugi izrađen po uzoru na Pálosfalvija. Kod Szabe nailazimo na oskudniji broj članova obitelji, dok se kod Pálosfalvija čiji je rad novijeg datuma pronalazi puno veći broj članova ove obitelji. Kod dosta članova ponavlja se ista godina, što nam ukazuje na upisivanja od jednom s obzirom da je vrlo teško detektirati točne godine rođenja ili pak dovodi u pitanje postojanje svih ovih članova kao rođaka.

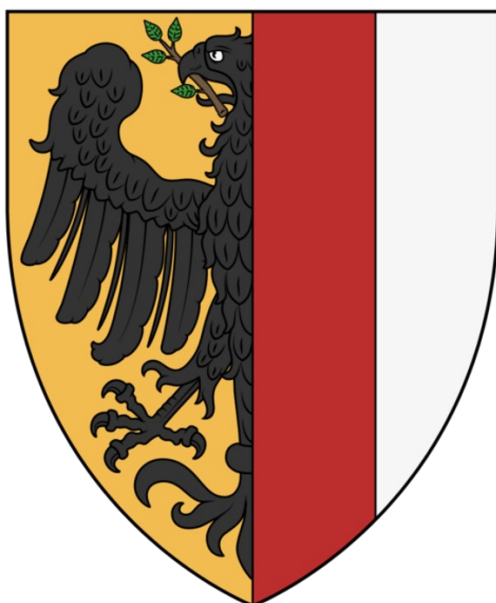
V.2 Grbovi obitelji²³⁸ i popis banova²³⁹

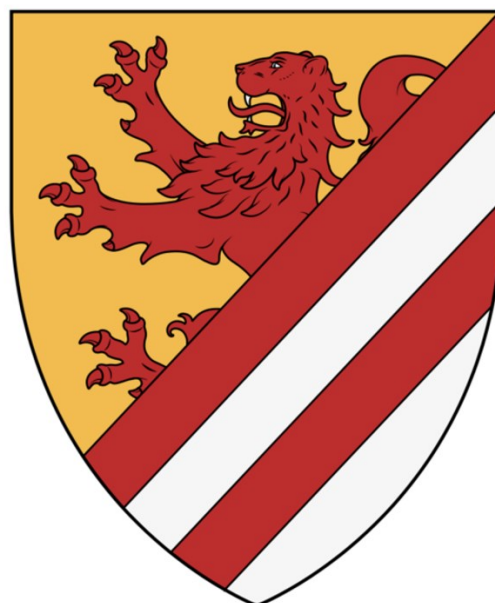
OBITELJ ALAPIĆ

OBITELJ ČUPOR

OBITELJ KAŠTELANOVIĆ

OBITELJ BABONIĆ

²³⁸ Preuzeto iz; „Grbovi“, https://www.wappenwiki.org/index.php?title=Kingdom_of_Croatia, pristup 05.06.2024.

²³⁹ Vidjeti više; Šanjek, „Leksikon hrvatskog srednjovjekovlja“, 282 – 287.

Popis slavonskih banova od sredine 13. do sredine 14. stoljeća

• Stjepan Gut – Keled (1248. – 1260.) • Ronald Ratold (1261. – 1267.) • Henrik Héder (1267. – 1270.) • Joakim Pektar od Gut – Keleda (1270. – 1272.) • Henrik Héder (protuban, 1272.) • Mojs (1272.) • Matija Csák (1272. – 1273.) • Henrik Héder (1273. – 1274.) • Dionizije Peć (1274.) • Ivan Gisingovac (1275.) • Toma Hontpázmány (1275. – 1276.) • Joakim Pektar od Gut – Keleda (1276. – 1277.) • Stjepan Hahot (1278.)	• Nikola Gut – Keled (1278.) • Petar Pekri (Pakrački) (1281. – 1283.) • Ivan Gisingovac (1284. – 1285.) • Radoslav Babonić (1288.) • Ivan Gisingovac (1290.) • Henrik Gisingovac (1291. – 1293.) / Radoslav Babonić (1292. – 1299.) • Stjepan Babonić (1299. – 1300.) • Henrik Gisingovac (1301. – 1309.) • Stjepan Babonić (1310. – 1316.) • Ivan Babonić (1316. – 1322.) • Mikac Prodavić (1325. – 1343.) • Nikola Bánfi Lendavski (1343. – 1345.)

VII IZVOR I LITERATURA

Adamček, Josip. „Vlastelinstvo Greben“, *Kaj*, god. 6, br. 4/5, (1973): 16 – 23.

Agičić, Damir, (ur.). *Historijski zbornik*, Društvo za hrvatsku povjesnicu, 2017., br. 70/1, Zagreb.

Anderson, Cameron; Cowan, Jon. Personality and Status Attainment: A Micropolitics Perspective. *The Psychology of Social Status*, edited by Cameron Anderson, 99 – 103. Springer: New York, 2014.

Andrić, Stanko, *Potonuli svijet: rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*. Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje: Slavonski Brod, 2001.

_____, *Vinkovci u srednjem vijeku: područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*. Matica Hrvatska: Vinkovci, 2007.

_____, „Studenti iz slavonsko-srijemskog međuriječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku“. *Croatica Christiana periodica*, 37, (1996): 17 – 152.

_____, „Crkvene strukture predturske Slavonije“, *Slavonija, Baranja i Srijem – Vrela europske civilizacije*, Svezak I. Pintera: Zagreb, 2009, 259 – 267.

Aničić, Mladen. „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 27, br. 1, (1994): 29 – 42.

Baár, Monika. *Historians and Nationalism. East – Central Europe in the Nineteenth Century*. Oxford Press: New York, 2010.

Bak, Janos M.; Peter Banyo; Martyn Rady. *The customary law of the renowned Kingdom of Hungary: a work in three parts, the „Tripartitum = Tripartitum opus iuris consuetudinarii incltyti regni Hungaria*. Jr. Publisher: Budapest, 2005.

- „Babonići” u; *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 2., Offset Tipografija: Zagreb, 1941, 72 – 73.
- „Ban“ u; *Hrvatska enciklopedija*, Sv. 2., Offset Tipografija: Zagreb, 1941, 176 – 177.
- Bedić, Marko. „Moslavina od XII-XVI stoljeća“, u: Slavica Moslavac (ur.), *Zbornik Moslavine II*, Kutina: Muzej Moslavine, (1991.-1992.): 25-40.
- _____, „Čupori Moslavački“, *Kaj*, Vol. 28, No. 3, (1995): 53 – 67.
- Birin, Ante, “Društvo: plemstvo (razvoj, raspored, brojnost, uloga)”, u: Marija Karbić (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja; Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, Biblioteka Povijest Hrvata, Sv. III., Matica Hrvatska, Zagreb, (2019): 39 – 54.
- Biškupić, Božo (ur.). *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, Sv. 1., Galerija Klovićevi dvori, Pintera, Zagreb, 2009.
- Blagec, Ozren. „Baltazar Alapić – slavonski podban i gospodar Velikog Kalnika“, *Cris*, vol. 19., br. 1, (2017): 65 – 72.
- Brajković, Vlasta. *Grbovi, grbovnice – rodoslovlja*, Katalog muzejskih zbirki XIII, Zagreb, 1976.
- Budak, Neven; Raukar, Tomislav. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga: Zagreb, 2006.
- Bösendorfer, Josip. *Crtime iz slavonske povijesti....*, Slavonica: Vinkovci, 1994.
- Engel, Pal. *The Realm of St. Stephen – A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. I. B. Tauris Publishers: London, 2001.
- Fejér, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, sv. 10., vol. 5., Budae, 1842.
- Fügedi, Erik. *The Elefánthy: the Hungarian nobleman and his kindred*. Central European University Press: Budapest, 1998.
- Haseldine, Julian P. „Friendship Networks in Medieval Europe: New models of a political relationship“, *Amity: The Journal of Friendship Studies*, vol. 1, br. 1, (2013.): 69 – 88.

- Heka, László. "Hrvatski ban: prava i ovlasti tijekom tisućgodišnje opstojnosti: mađarska ustavno-povijesna perspektiva." *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 44, br. 2 (2023): 435-453.
- Heers, Jacques. *Family clans in the Middle Ages. Europe in the Middle Ages, Selected Studies, Vol. 4.*, Amsterdam, 1977.
- Hermanson, Lars. *Friendship, Love, and Brotherhood in Medieval Northern Europe, c. 1000 – 1200*. Brill: Leiden, 2019.
- Huizinga, Johan. *Jesen srednjeg vijeka*. Naprijed: Zagreb, 1991.
- Hunyadi, Zsolt. „Maires, Optimates, Nobiles: semantic questions in the early history of the Hungarian nobility“, *Annual of Medieval Studies at CEU*, 1996–1997 (1998): 204 – 211.
- Gąsiorowski, Antoni (ur.). *The Polish Nobility in the Middle Ages: Anthologies*. Wrocław: Narodowy Imienia Ossolińskich, 1984.
- Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap: Jastrebarsko, 2003.
- Gross, Mirjana. *Suvremena historiografija – korijeni, postignuća, traganja*. Novi Liber: Zagreb, 2006.
- Gulin, Ante (ur.). *Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Grad Sveti Ivan Zelina, 2010.
- Jerković, Marko. „Plemstvo Križevačke županije u srednjem vijeku – uvod u problematiku i historiografski pregled“, *Povijesni prilozi*, vol. 27., br. 34,(2008.): 45- 67.
- Jurković, Ivan. „ Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi*, vol. 25., br. 31., (2006.): 39 – 39.
- _____, „The Faith of the Croatian Nobile Families in the Face of Ottoman Advance“, PhD Thesis, CEU, Budapest, 2004.
- _____, Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.), *Migracijske i etničke teme*, vol. 19., br. 2 – 3, (2003.): 147 – 174.

- Karbić, Damir. „Hrvatski plemićki rod i običajno pravo“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 16, (1998.): 73-117.
- _____, „In memoriam: Pál Engel (1938.-2001.).“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 19, (2001): 355-358.
- _____, „Plemstvo – definicija, vrste, uloga“, *Povijesni prilozi*, vol. 25, br. 31, (2006):11-21.
- _____, „*Jobagionies castri*“, u; Franjo Šanjek, Branko Grabavac, „*Leksikon hrvatskog srednjovjekovlja*“, Školska knjiga: Zagreb, 2017.
- Karbić, Marija. „*Plemićki rod Borić bana*“, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2013.
- _____, „Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjeg vijeka“, *Historijski zbornik*, vol. 59., (2006):15 – 31.
- _____, „Plemićki rodovi i velikaši slavonskog srednjovjekovlja“, *Slavonija, Baranja i Srijem – Vrela europske civilizacije*, Svezak I., Pintera: Zagreb, 2009., 247 – 254.
- _____, „Dioba posjeda i plemićki rod: primjeri iz Slavonije.“ *Scrinia Slavonica*, vol. 10, br. 1, (2010): 70-86.
- _____, „Plemićka obitelj Mikšić iz roda Levča do početka 16. Stoljeća.“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 32, br. -, (2014.): 67-78.
- Karbić, Marija (ur.). *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja; Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, Biblioteka Povijest Hrvata, Sv. III., Matica Hrvatska, Zagreb, 2019.
- Kekez, Hrvoje. „*Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*“, Doktorski rad na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.
- _____, *Pod znamenjem propetog lava – Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*. Hrvatski institut za povijest: Zagreb, 2016.

- _____, „ Grbovnice i grbovi plemstva zelinskog kraja“, *Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura*, Sveti Ivan Zelina, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Grad Sveti Ivan Zelina, (2010.): 99 – 154.
- Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Školska knjiga: Zagreb, 1976.
- _____, *Povijest Zagreba*. Sveučilišna naklada Liber: Zagreb, 1982.
- _____, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Globus: Zagreb, 1990.
- _____, „Postanak plemstva „Dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske““, *Historijski zbornik*, (1958 – 59), br. 11 – 12, Zagreb.
- Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata*. Knjiga Prva, Nakladni Zavod MH: Zagreb, 1982.
- _____, *Povijest Hrvata*. Knjiga Treća, Nakladni Zavod MH: Zagreb, 1975.
- _____, „Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća“, Rad JAZU, Dioničke Tiskare, Zagreb, (1897): 1 – 85.
- Kontler, László. *Povijest Mađarske – tisuću godina u srednjoj Europi*. Srednja Europa: Zagreb, 2007.
- Korunek, Marijana. „Utvrdna Grebengrad kod Novog Marofa“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36 – 2012, (2014.): 67 – 83.
- Kovačević, Dražen. „Srednjovjekovne župe u Moslavini“, u: Slavica Moslavac (ur.), *Zbornik Moslavine III*, Kutina: Muzej Moslavine, (1993.-1994.): 43-67.
- Kubinyi András. „Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa 1458-1490. Herne, 1999.
- _____, „A Magyar Királyság népessége a 15. század végén“. *Történelmi szemle*, 38,(1996):135-161.
- _____, „A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlata“, *Századok* 128 (1994) 2, 299-319.
- Kukuljević, Sakcinski, Ivan. „*Diplomatički sbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom*. Dio II., Štamparija Dragutina Albrechta: Zagreb, 1876.

_____, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. 2.*

Zagrabiae, 1862.

Kurelić, Robert. *The Uncrowned Lion: Rank, Status and Identity of The Last Cilli*. MA Thesis in Medieval Studies, CEU, Budapest, 2005

_____, „Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog Carstva“, *Zgodovinski časopis*, vol. 60., br. 1 – 2., (2006): 49 – 68.

_____, „Simboli i ceremonije – perspektive u proučavanu srednjovjekovlja“, *Tabula*, br. 12., (2014.): 151 – 159.

_____, "Ritual deditio na reljefu hrvatskoga vladara." *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 34, br. -, (2016): 1-20.

_____, „Deditio, ritual mirenja u društveno-političkom kontekstu“, *Ceremonije i ceremonijalna komunikacija*, Filozofski fakultet u Rijeci, Web2Prin: Rijeka, 2019., 75 – 95.

_____, Alfonso V. i ugarsko-hrvatsko prijestolje." *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 52, br. 3, (2020): 17-35

Kurtyke, Janusz. *Tęczyńscy: Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*. Secesja: Krakow, 1997.

Ladić, Zoran. „O plemstvu i svećenstvu Srednjovjekovne Slavonije u Rimu 1433. godine. Prilog proučavanju pobožnosti u srednjovjekovnoj Slavoniji“, *Povijesni prilozi*, vol.15., br. 15., (1996): 261 – 271.

Levak, Maurizio. „ Podrijetlo i uloga kmetâ u vinodolskom društvu XIII. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 19., (2001): 35 – 81.

Maček, Pavao, „Rod biskupa Demetrija Čupora, Prilog rodoslovlju Čupora Moslavačkih“, *Tkalčić*, vol.12.,(2008): 151 - 276.

- Majnarić, Ivan. *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. Stoljeću*. Sveučilište u Zadru: Zadar, 2018.
- _____, „»Plemstvo dvanaest plemena« Kraljevine Hrvatske u hrvatskoj enciklopedičkoj obradbi od kraja XIX. stoljeća." *Studia lexicographica*, vol. 2, br. 2(3), (2008): 5 – 25..
- _____, „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskog plemstva“, *Povijesni prilozi*, vol. 34., br. 48., (2015.): 7 – 31.
- Marković, Mirko. *Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*. Golden Marketing: Zagreb, 2002.
- Margetić, Lujo. *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*. Narodne Novine: Zagreb, 1996.
- _____, *Zagreb i Slavonija – izbor studija*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Vitagraf - Adamić: Zagreb – Rijeka, 2000.
- Matić, Tomislav. „ The Expulsion of Germans from the Chapter of Zagreb in 1458.“, *Povijesni prilozi*, vol. 39, br. 59., (2020):123 – 140.
- Mályusz, Elemér. *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Gondolat Kiadó: Budapest,1984.
- _____, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 1971.
- Miljan, Suzana. „ *Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškoga (1387. – 1437.)*“, Doktorski rad na Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu: Zagreb, 2015.
- Mimica, Bože. *Slavonija od antike do XX. Stoljeća*. V.B.Z.: Zagreb, 2009.
- Mogorović, Marija. „ *Dvanaest plemenitih rodova – (ne)riješen problem hrvatske historiografije?*“, Diplomski rad na Filozofskom fakultetu u Puli, Sveučilišta u Rijeci, 1999.
- Moslavac, Slavica (ur.). *Zbornik Moslavine II*, Kutina: Muzej Moslavine, 1991.-1992.
- _____, *Zbornik Moslavine III*, Kutina: Muzej Moslavine, 1993. – 1994.

- Nekić, Antun. „*Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća*“, Doktorski rad na Sveučilištu u Zadru, 2017.
- _____, „Društvene mreže i uspon oligarha: primjer Babonića (od 1270 – ih do 1320 – ih)“, *Historijski zbornik*, vol. 70., no.1., (2017):1 – 34.
- _____, „Slavonia and Transylvania (1272 – 1342): Oligarchs, King's Men, and the (Trans)Formation of the Local Noble Communities“, *Povijesni prilozi*, vol. 61., (2021): 141 – 191.
- Nikolić Jakus, Zrinka. „Obitelj Čupor Moslavački“. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, br. 4, (2011): 269 – 300.
- Pálosfalvi, Tamás. „*The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*“, Monumenta Hungariae. Magyar Történelmi Emlékek, Dissertationes. Értekezések, Budapest, 2014.
- Pavleš, Ranko. *Križevački, kalnički i vrbovečki kraj u srednjem vijeku*. Meridijani: Koprivnica, 2020.
- _____, „Žene u srednjovjekovnoj Podravini“, *Podravina*, vol. 6, br. 12., (2007): 26 – 35.
- Peić Čaldarović, Dubravka. „Grbovi hrvatskog plemstva – činjenice kulturnog nasljeđa i identiteta“, *Povijesni prilozi*, vol. 25, br. 31, (2006): 87 – 100.
- Pisk, Silvija. *Pustinjaci podno Garić planine*. Leykam: Zagreb, 2017.
- Porfirogenet, Konstantin. *O upravljanju carstvom*. Dom i Svijet: Zagreb, 2003.
- Prlender, Ivica (ur.). *Historijski zbornik*. Društvo za hrvatsku povjesnicu, 2006., br. 56., Zagreb.
- Rady, Maryn. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*. Palgrave: New York, 2000.
- Raukar, Tomislav. *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*. FF Press: Zagreb, 2002.
- Slater, Stephen. *The History and Meaning of Heraldry*. Anness Publishing: London, 2004.
- Szabo, Gjuro. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Golden Marketnig – tehnička knjiga: Zagreb, 2006.

_____, „Dobra Kuća“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, vol.10, no. 1, (1909.): 33 – 39.

Szeberényi, Gábor. "Plemići, predijalci i iobagiones castri Rovišća u 13. i 14. stoljeću." *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 30, br. -, (2012): 31 – 55.

Šanjek, Franjo (ur.), *Povijest Hrvata; Srednji vijek*. Školska knjiga: Zagreb, 2003.

_____, *Leksikon hrvatskog srednjovjekovlja*. Školska knjiga: Zagreb, 2017.

Šidak, Jaroslav (ur.). *Historijski zbornik*. Povijesno društvo Hrvatske, 1958 – 59., br 11-12., Zagreb.

Šišić, Ferdo. *Priručnik izvora hrvatske historije*, Kr. Hrv. – Slav. – Dalm., Zemaljska vlada, Odio za bogoštovlje i nastavu: Zagreb, 1914.

Thallóczy, Lajos - Barabás, Samu. „A Blagay család eredete“, *A Blagay-család okleveltara. Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budimpešta, 1897.

Von Volborth, Carl Alexander. *Heraldry of The World*. Blanford Press: London, 1973.

Zmajić, Bartol. *Heraldika, sfragistika, genealogija*. Školska knjiga: Zagreb, 1971.

Zsoldos, Attila. „Magyarország világi archontológiája, 1000–1300“, *História*, MTA Történettudományi Intézete, 2011.

Internet stranice;

Andrić, Stanko. „Kaštelanović“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kastelanovic>.

Budak, Neven. „Babonić, Stjepan“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/babonic-stjepan>.

Ćošković, Pejo. „Elizabeta“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/elizabeta>.

- Hoško, Franjo Emanuel. „Demetrije Čupor“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4185>.
- Pinterović, Danica. „Bösendorfer, Josip“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bosendorfer-josip>.
- Radauš, Tatjana. „Obitelj Grebenski“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7576>.
- Švab, Mladen. „Alapić, Baltazar“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/alapic-baltazar>.
- _____, „Alapić, Gašpar“, *Hrvatski biografski leksikon*, dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/alapic-gaspar>.
- „Bribirski, Mladin II.“ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bribirski-mladin-ii>
- „Grbovi“, https://www.wappenwiki.org/index.php?title=Kingdom_of_Croatia.
- „Heraldika“; *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/heraldika>
- „Kotromanić“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kotromanici>,
- „Nelipčiči od Dobre Kuće“, <https://genealogy.euweb.cz/balkan/balkan13.html#PZ>.
- „Mađarski vladari“, <https://genealogy.euweb.cz/pan/hungary.html>.
- „Pektar, Joakim“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pektar-joakim>
- „Personalna unija“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/personalna-unija>.
- „Steničnjak“, *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/stenicnjak>.

„Stjepan II.“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/58167>.

SAŽETAK

Neposredno nakon uspostave vlasti dinastije Arpadović u novonastalom Ugarsko – Hrvatskom Kraljevstvu za Slavoniju je započela revitalizacija stanovništva. Do tada poprilično ljudstvom opustošenu Slavoniju počele su naseljavati plemićke obitelji koje su u njoj dobile obradivu zemlju u vlasništvo. Zemlja u vlasništvu bio je najvažniji način raspoznavanja plemića koji su se polako doseljavali u zapadni dio srednjovjekovne Slavonije. Iako su formalno pripadali istom staležu plemići su se međusobno razlikovali po bogatstvu, moći i utjecaju. Brojne plemićke obitelji koje su bili dio slavonskog srednjovjekovlja predočavaju nam koliko je život tog vremena bio dinamičan. Obiteljska prijateljstva i savezništva ključan su dio života slavonskog plemića koji ih je morao mudro odabirati kako bi se što duže zadržao na društveno – političkoj sceni kraljevstva. Kvalitetna i svakodnevna komunikacija s kraljem i ostalim članovima društva pridonosila je utjecaju pojedinca koji je zahvaljujući tome mogao dostići vrlo važne političke funkcije. Povrh političkih funkcija plemići su svoj ugled oslikavali i preko ženidbenih veza kojima su potvrđivali svoje mjesto u društvu. Odabir prikladnog bračnog partnera mogao je imati dugoročni pozitivni efekt na sudbinu plemićke obitelji zbog čega je odabir bračnog partnera bila jedna od najvažnijih zadataka u životu plemića. U slučaju plemića kojima se ovaj rad bavi nailazimo na primjere sposobnih pojedinaca koji uzdižu svoje obiteljsko ime, pronalazimo primjere važnosti obiteljskih veza, savezništva i neprijateljstva. Period kasnog srednjeg vijeka u zapadnoj Slavoniji donosi brojna moćna obiteljska imena koji su bili na najvažnijim pozicijama kraljevstva.

Ključne riječi: plemstvo, ugled, Slavonija, utjecaj, srednji vijek, obiteljsko ime, obitelj, srednjovjekovno plemstvo, ban, rod,

SUMMARY

Immediately after the establishment of the power of the Arpadović dynasty in the newly created Hungarian-Croatian Kingdom, the revitalization of the population began for Slavonia. Until then, Slavonia, which had been largely depopulated by people, began to be settled by noble families who obtained ownership of arable land in it. Owned land was the most important way of distinguishing the nobles who slowly immigrated to the western part of medieval Slavonia. Although they formally belonged to the same class, the nobles differed from each other in terms of wealth, power and influence. Numerous noble families that were part of the Slavonian Middle Ages show us how dynamic life was at that time. Family friendships and alliances are a key part of the life of a Slavonian noble person who had to choose them wisely in order to stay as long as possible on the social and political scene of the kingdom. Quality and daily communication with the king and other members of society contributed to the influence of an individual who, thanks to this, was able to achieve very important political functions. In addition to their political functions, the nobles portrayed their reputation through marriage ties, which confirmed their place in society. Choosing a suitable marriage partner could have a long-term positive effect on the fate of the noble family, which is why choosing a spouse was one of the most important tasks in the life of a noble. In the case of the nobles with whom this paper deals, we come across examples of capable individuals who exalt their family name. We find examples of the importance of family ties, alliances and enmity. The period of the late Middle Ages in Western Slavonia brought numerous powerful family names that held the most important positions in the kingdom.

Keywords: nobility, reputation, Slavonia, influence, Middle Ages, family name, family, medieval nobility, genus